ВІРА В ЛЮДИНУ

ГІПЕРБОРЕЙСЬКЕ ПИТВО

Історія заповзятливої білої людини

серед невідомого народу на березі

Льодовитого океану.

Правдивість Томаса Стівенса можна позначити через невідоме X, а його уява — то уява звичайної людини, піднесена до енного степеня; але й те сказати, що сам він ніколи не допустився ні слова, ані вчинку, якого можна було б назвати просто брехнею. Очевидно, він грався правдою, балансуючи на грані ймовірного, хоч у його оповіданнях усе йшло гладенько. Що він знав Північ, як власну кишеню, ніхто не заперечить. Що він невтомний мисливець і виходив своїми ногами безліч невідомих стежок, ствердять багато самовидців. Про це я й сам знаю і чув від людей, що зустрічали його на різних землях, але здебільшого на межах невідомих країв. Ось Джонсон, колишній агент Компанії Гудзонової затоки в Доусоні; він дав йому притулок у факторії на Лабрадорі, поки його собаки трохи відпочили і можна було рушати далі. Або Мак-Магон, агент Торговельного товариства Аляски, що стрічався з ним у Датч-Гарборі і ще пізніше на далеких островах Алеутської групи. Безперечно, саме він був за провідника в одній із найраніших розвідувальних партій Сполучених Штатів; історія стверджує, що на такій посаді працював він і в компанії "Західна спілка", коли вона хотіла провести телеграф через Аляску та Сибір до Європи. І врешті Джо Ламсон, капітан китолову, що був застряг у кризі біля гирла Макензі, — до нього він не раз приходив на судно по тютюн.

Останнє свідчення розвіває всі сумніви. То напевне був Томас Стівенс, бо він завжди і скрізь шукав тютюну. Ми ще не були приятелями, як я

вже навчився, вітаючися з ним одною рукою, простягати йому другу з кисетом. Але того вечора, коли я зустрів його в салуні Джона О'Браєна в Доусоні, голову йому огортало кільце диму з п'ятдесяти центової сигари, а замість кисета він попросив у мене торбину з золотом. Ми стояли коло столу, де грали у фараона, і Томас одразу ж поставив високу ставку. "П'ятдесят", — сказав він, і круп'є хитнув головою. Він виграв, вернув мені торбину, гукнув, щоб дали йому марку на виграш і потяг мене до ваги, де касир байдуже відважив золотого піску на п'ятдесят доларів.

— Тепер вип'ємо, — сказав він. А біля прилавка, вихиливши склянку, додав: — Нагадує воно мені питво, яке я варив у Татараті. Ні, ви не знаєте цього місця, та й на картах його немає. Воно лежить край Льодовитого океану, за кількасот миль від американського кордону, і всього живе там півтисячі богом забутих душ, що віддаються, женяться, голодують і врешті мруть. Дослідники про гавили їх, і ви їх не знайдете в перепису 1890 року. Якось крига затерла там китоловне судно, проте люди, що зійшли на берег, подалися на південь, і про них більше не було чутки.

— Там ми наварили доброї каші, я та Мусу, — додав він трохи згодом, немов злегка зітхнувши.

Запідозривши, що за цим зітханням крилися великі діла та неймовірні пригоди, я потяг його в куток, поміж рулеткою та покерним столом, і став чекати, поки йому язик розв'яжеться.

— Одне тільки я можу закинути Мусу, — почав він, замислено схиливши голову, — тільки одне-єдине! Мусу — індіянин аж із країни Чіпева, та, на лихо, він нахапався різної всячини із святого письма. Пролітував раз із одним канадцем, що готувався на священика, а тоді втік. Мусу ніколи не бачив, як християнство застосовують у житті, і голова йому набита була казками про подвиги, чудеса, відпущення гріхів та інше, чого він аніяк не розумів. Поза цим він був гарна людина, промітна й у дорозі, й у таборі.

Ми разом пережили багато лиха й ледве трималися на ногах, як причвалали до Татарату. В хуртовину переходячи через перевал, ми втеряли собак і все своє добро; черева нам позападали, а одіж лахміттям висіла на нас, коли ми добилися до селища. Індіяни не дуже здивувалися, бо вже бачили китоловів, — дали нам найгіршу хижу на житло й найгіршу їжу душу закропити. Одразу ж мене вразило як чужинця, що вони лишили нас самих-самісіньких. Але Мусу пояснив мені чому.

— Шаман сік тумтум, — сказав він; це означало, що шаман, себто чаклун, ревниво боявся за свою владу і порадив людям не мати з нами аніяких стосунків. З білих людей він бачив тільки китоловів, але збагнув, що моя раса дужча й мудріша; отож повівся, як поводяться шамани скрізь на світі. І далі ви побачите, що він був недалеко від правди.

— У цих людей, — сказав Мусу, — такий закон: хто їсть м'ясо, той мусить полювати. Ми не здатні, пане, ви і я, володіти зброєю цього краю; не вміємо так, як вони, ані стріляти з лука, ані кидати списа. Тим-то шаман і Тумасук, їхній ватаг, порадившися, ухвалили, що ми будемо помагати жінкам та дітям відносити до селища здобич та прислуговувати мисливцям.

— Але ж це несправедливо, — відповів я. — Адже ми з тобою, Мусу, ліпші за цих людей, що блукають у темряві. Та ще нам треба відпочити й набратися сили, бо на південь дорога далека, і кволий не витримає.

— Ми не маємо нічого, — заперечив він, озираючися навкруг на гнилі колоди стін; сморід давньої моржини, що була нам на вечерю, бив йому в ніздрі. — На такій їжі не нагуляєш тіла. В нас нема нічого, крім пляшки з ліками, що втихомирюють біль, а ними не напхаєш порожнього шлунка, отже, треба схилятися під ярмом оцих невір, носити їм дрова та воду. А тут у них є гарні речі, яких нам із вами не мати. О пане, ніколи мій ніс не дурив мене! Він привів мене до потаємних сховищ, поміж пак шкур в їхніх іглах. Добру їжу ці люди позабирали у білих китоловів, і вона трапила до небагатьох рук. Жінка Іпсукук, що живе край селища, поряд з іглу

ватага, має чимало борошна та цукру, а очі сказали мені, що обличчя її вимащене патокою. А в іглу Тумасука, ватага, є чай — хіба я не бачив, як його жлуктила ота стара свиня? Шаман має барильце вина та дві цеберки чудового курива. А що є в нас? Нічого! Анічогісінько!

Мене так вразила згадка про тютюн, що я нічого не спромігся відповісти.

Тоді Мусу знову порушив мовчанку:

— Тут ще є Тукелікета, дочка великого мисливця й заможної людини. Гарна дівчина, справді красуня.

Поки Мусу хріп, я цілу ніч розмірковував. Не давала мені спокою думка, що тютюн так близько, а я не можу курити його. Таки правду сказав Мусу: в нас не було нічого. Але я зміркував, що треба робити, і вранці сказав йому:

— Пошукай гарненько та здобудь мені кістку зігнену, як гусяча шия, і порожню всередині. А ще походи тихенько й накинь оком, де вони тримають горщики, казанки та інше кухонне начиння. І не забудь, що моя мудрість — мудрість білої людини, тож роби, що я велю тобі, швидко й спритно.

Поки Мусу не було, я поставив посеред іглу жарівню з китовим лоєм, що на ній ми варили собі їжу, і, щоб мати більше місця, повідсував у куток злежані хутра, на яких ми спали. Тоді розібрав рушницю Мусу й поклав собі під рукою цівку з неї, після цього з волокна, що його влітку жінки назбирали на диких рослинах, наробив чимало гнотів. Мусу вернувся з такою кісткою, яку я загадав йому принести, та з новинами, що в іглу Тумасука є на п'ять галонів бідон з-під гасу та великий мідяний казан. Я похвалив його і сказав, що тепер треба чекати до вечора. А десь опівночі я звернувся до нього з такою мовою:

— Слухай, Мусу. Отой ватаг, Тумасук, має мідяний казан і ще бідон з-під гасу. — Я дав індіянинові шліхтований хвилею морською камінець. — Табір заснув, і зорі вийшли на небо. Іди потихеньку, вповзи до іглу ватага ї лусни його добре в пузо цією каменюкою. Хай надія на м'ясо й на тривку їжу додасть сили твоїй руці. Тоді почнеться метушня й галас, і селище схопиться на ноги. Але ти не бійся. В тій метушні сховайся якось і зникни в нічній темряві серед спантеличених людей. А коли близько тебе буде жінка Іпсукук — та, що маже обличчя патокою, — вдар і її так само, і кожного іншого, що має борошно й підскочить тобі під руку. Тоді й сам зчини галас, немов з болю, зігнись дугою, ламай руки й кричи — мовляв, і тебе цієї ночі не минуло лихо. В такий спосіб здобудемо ми шану й багато майна, барильце з вином, чудове куриво й твою вродливу Тукелікету.

Мусу пішов виконувати доручення, а я терпляче сидів дома і наперед уже відчував смак тютюну в роті. Зненацька в тиші нічній почувся жахливий крик, знялася така веремія, що аж небо сколихнула. Я схопив пляшку з ліками й побіг. У селищі панував гармидер, верещали жінки, всіх опосів страх. Тумасук і жінка Іпсукук качалися по землі з болю, а з ними ще кілька чоловік, і серед них Мусу. Я розштовхав тих, що заважали мені, і приклав пляшку до рота Мусу. Відразу йому полегшало, і він перестав вити. Тоді інші хворі зчинили галас, і собі вимагаючи ліків. Але я повів до них мову, і, перш ніж вони скуштували ліків та видужали, я вже мав од Тумасука мідяний казан і бідон з-під гасу, від жінки Іпсукук цукор та патоку, а від інших послаблих чималий запас борошна. Шаман злісно дивився на людей, що падали мені до ніг, і насилу приховував свій подив. Але я високо тримав голову, Мусу ж, ідучи слідом за мною додому, аж стогнав під вагою здобичі.

Вдома я взявся до праці. У Тумасуковім мідянім казані я змішав три кварти пшеничного борошна з п'ятьма квартами патоки і влив туди води двадцять кварт. Тоді поставив казан побіля жарівні, щоб теє місиво шумувало та міці набиралося. Мусу зметикував, що до чого, й сказав, що я дуже розумний, мудріший навіть за Соломона, прадавнього мудреця, про якого він чув. Бідон з-під гасу я приладнав над жарівнею, до його носика приставив цівку з рушниці, а до неї кістку, схожу на гусячу шию.

Мусу я послав нарубати криги, а сам тим часом з'єднав цівку рушниці з кісткою і обіклав тією кригою середину цівки. З другого кінця цівки, за посудиною з кригою, я підставив чавунного казанка. Коли моє місиво досить зміцніло (а воно стояло, шумуючи, два дні), я сповнив ним бідон з-під гасу й запалив наладнані гноти.

— Тепер усе готове, — сказав я Мусу. — Іди до старшин селища, привітай їх та запроси до мене в іглу, перебути ніч зі мною та богами.

Коли гості почали відхиляти шкіряне запинало на дверях та вповзати до іглу, вариво весело кипіло. Я накладав товченої криги на цівку, а з її кінця капала в чавунний казанок рідина — гуч себто, як ви самі здорові знаєте. Але вони ніколи не бачили такого і тільки боязко хихотіли, коли я вихваляв своє питво. Я помітив заздрість у шаманових очах; отож, скінчивши промову, посадовив його поруч з Тумасуком і жінкою Іпсукук. Тоді дав їм випити. Очі їхні засльозилися, по шлункові розлилося тепло, острах минув, і вони пожадливо попрохали ще. Напоївши їх як слід, я взявся за інших. Тумасук почав вихвалятися, що якось забив полярного ведмедя, і так заповзято вимахував руками, що мало не вбив материного брата, але на це ніхто не зважав. Жінка Іпсукук почала плакати за сином, що колись давно загинув у зашереті, а шаман чаклував і виголошував пророцтва. На світанку всі вони лежали покотом і міцно спали разом з богами.

Що було далі, й так уже зрозуміло, правда ж? Новина про чудодійне питво швидко ширилася по селищу. Всі один поперед одного вихваляли його. Словами можна переказати тільки десяту частину тих чудес, що воно творило. Полегшувало біль, розгонило сум, викликало згадки про давнину, про померлих та про забуті мрії. То був вогонь, що розходився скрізь у крові й грів, але не спалював. Воно наснажувало серця, розгинало спини та додавало чоловікам відваги. Воно відкривало майбутнє та дарувало видива й робило людей пророками. Воно наснажувало мудрістю і виявляло таємниці. Чари його були безмежні й всевладні, і незабаром усі благали питва, бажаючи спати з богами. Люди приносили найкращі хутра, найдужчих собак, найліпше м'ясо; але я

продавав гуч обережно, тільки тим, хто приносив борошно, патоку та цукор. Ми зібрали такі запаси, що в іглу не було місця їх тримати, і я звелів Мусу задля цього збудувати комору. Не минуло й три дні, як Тумасук збанкрутував. Шаман, що після першої ночі ніколи не впивався, пильно стежив за мною і майже тиждень сидів у нашому іглу. Та через якихось десять днів навіть жінка Іпсукук вичерпала всі свої запаси й пішла додому, ледве ноги волочивши.

Проте Мусу й далі нарікав.

— О пане, — казав він, — ми придбали великі маєтності: патоку, цукор, борошно, але наше житло все одно погане, наша одіж зносилася, і спимо ми на облізлих хутрах. Шлунок мій просить такого м'яса, що не ображає своїм смородом богів, та чаю, що його п'є Тумасук, дуже вабить мене й тютюн шамана Нівака, що має намір знищити нас. Від борошна мене аж нудить уже, я їм скільки хочу цукру й патоки, проте серце Мусу сумує, а ліжко його порожнє…

— Цить, дурню, — відповів я, — ти нічого не тямиш. Не поспішай, трохи пожди, і ми загарбаєм усе. Коли ми захочемо, всього зразу, то візьмемо мало і кінець кінцем не матимем нічого. Ти ще не доріс до мудрості білої людини. Придерж язика й пильнуй, і я покажу тобі, як брати мої діють за морем і як вони збирають собі всі скарби землі. Це те, що зветься "бізнес", а що ти кумекаєш у бізнесі?

Другого дня Мусу прибіг захеканий.

— Ой пане, дивні речі діються в іглу шамана Нівака. Ми пропали, не дістанемо вже ні теплих хутр, ні чудового тютюну, і все через те, що ти збирав патоку та борошно. Іди й сам пересвідчишся, а я поки що попильную варива.

Пішов я до іглу Нівака й побачив, що він і собі зробив куба, вдало копіюючи мій. Він зустрів мене, насилу приховуючи радість. Бо був кмітливий, і сон його з богами у мене в іглу не був твердий.

Проте я не стривожився, бо знав те, що треба було знати, і, вернувшись додому, сказав так Мусу:

— На щастя, цей народ шанує право власності, хоч не знає багато інших законів, заведених у людському суспільстві. Отже, використовуючи їхню повагу до власності, ми з тобою нагуляємо м'яса, та ще й запровадимо у них нові установи, що їх інші люди виробили довгою працею та ціною великих страждань.

Але Мусу не дуже доглупав моїх слів, аж поки прийшов шаман і, люто позираючи на мене та погрожуючи, став вимагати, щоб я продав йому трохи запасів своїх.

— Слухай! — вигукнув він. — У цілому селищі немає більше ні патоки, ні борошна. Ти хитро видурив усе в мого народу за те, що він спав з твоїми богами, і тепер він нічого не має, крім порожнечі в головах, кволості в колінах та згаги, якої не вдовольнити холодною водою. Це не гаразд, і мій голос має вагу поміж них; отже, краще буде, коли ти торгуватимеш зі мною, так само як вони торгували з тобою за патоку й борошно.

І я відповів:

— Ти добре мовив, і мудрість виходить з уст твоїх. Ми будемо торгувати. За борошно й патоку ти даси мені барильце з вином і обидві цеберки тютюну.

Мусу, слухаючи, аж застогнав з подиву, а коли ми сторгувалися й шаман пішов, він став дорікати мені:

— Тепер через твоє божевілля ми справді загинемо! Нівак сам варитиме гуч, і прийде час, що він накаже людям не пити іншого гучу, окрім його власного. Отож ми загинемо, крам наш втратить ціну, а наше іглу погане, і постіль холодна й порожня!

І я відповів:

— Присягаюся тілом вовчим, що ти дурний, дурний був твій батько, і діти будуть дурні, і так до останнього коліна. Краще вже носити на шиї макітру, ніж таку голову, як твоя. Твої очі сліпі на "бізнес", що про нього я тобі стільки товк, і ти не тямиш анічогісінько. Іди ж бо, сину тисячі дурнів, скуштуй гучу, якого наварить Нівак у своєму іглу, і дякуй богам, що в тебе є мудрий білий пан, котрий заопікується тобою. Іди! А коли нап'єшся, вертайся мерщій, щоб я побачив, чи буде чути від тебе хмелем.

Через два дні Нівак прислав нам привітання й запросив до свого іглу. Мусу пішов, а я лишився вдома: сидів прислухаючись, як співав мій куб, і попахкував люлькою, курячи шаманів тютюн, бо не було торгівлі цього вечора й ніхто не завітав до мене, окрім Ангейта, молодого мисливця, що лишився мені вірний. Пізніше вернувся Мусу; він душився сміхом, а в очах йому світився глум.

— Ти велика людина, — сказав він. — Ти велика людина, мій пане, і не осудиш Мусу, твого слугу, що часом виявляє сумнів і не може збагнути твоєї мудрості!

— Що там таке? — запитав я. — Чи ти не перепився? А як інші, чи міцно сплять в іглу шамана Нівака?

— Ні, вони розгнівані й невдоволені, а ватаг Тумасук схопив шамана за горлянку й поклявся кістками предків своїх, що не гляне ніколи на нього. Слухай же! Я увійшов до іглу, вариво кипіло й булькало, а пара йшла гусячою шийкою так само, як у тебе, і так само, охолоджена кригою, капала краплями в горщик. І Нівак почастував нас, але його гуч

не такий, як твій: він не щипав за язик і не викликав сліз. Правду казати, то була вода. Отож ми пили скільки влізе, а проте сиділи сумні, і на серці нам не потеплішало. Нівак розгубився, і хмара насунулася йому на чоло. Він узяв і посадовив Тумасука й Іпсукук окремо й наказав їм пити й пити. І вони пили, пили й пили, а проте були похмурі й незворушні, аж нарешті Тумасук устав розгніваний, назад вимагаючи хутра свої й чай. І Іпсукук теж нарікала верескливим голосом. Та й інші стали вимагати назад те, що поплатили, і зчинилася колотнеча.

— Може, той песький син гадав, що я кит? — почули ми раптом Тумасуків голос. Одкинувши шкіряне запинало, він зайшов до нашого іглу. Обличчя йому аж почорніло з люті, брови насупилися. — Я вщерть повний-повнісінький, як риб'ячий міхур, і ось-ось лусну. Ледве ходжу, такий важкий. Я ще ніколи не пив стільки, а проте очі мої ясні, коліна міцні, а руки дужі.

— Шаман не поклав нас спати з богами, не зумів, — нарікали люди, що входили за ватагом, — тільки в твоєму іглу таке диво буває.

Я посміхався нишком, розносячи гуч, і гості мої веселішали. Річ у тому, що до борошна, спроданого Нівакові, я підбавив соди, що її дістав од жінки Іпсукук. То як же могло шумувати вариво, коли сода робила його солодким? Як же шаманів гуч міг бути міцний, коли він не шумував?

Після цього достатки знову потекли до нас без перешкод. Ми зібрали безліч хутра й жіночих виробів, до нас перейшов весь чай ватагів, і м'яса нам приносили без міри. Якось Мусу, щоб розважити мене, переповів, геть усе переплутавши, історію про Йосифа в Єгипті, і після цього в мене виникла чудова ідея. Незабаром уже півплемені працювало, будуючи мені велику комору на м'ясо. Я діставав лев'ячу пайку з того, що вони здобували на полюванні, і ховав до комори. Мусу теж не сидів склавши руки. Він зробив колоду карт з березової кори і навчив Нівака грати. Тукелікетиного батька він теж притяг до карт і невдовзі одружився з дівчиною, а другого дня вселився у шаманове житло, найкраще на все селище. Нівак занепав зовсім, він утратив усе своє майно, барабани з

моржевої шкіри, знаряддя до чаклування — геть усе. Кінець кінцем йому довелося рубати дрова та носити воду Мусу. А Мусу сам став за шамана чи то за головного жерця і з свого перекрученого святого письма сотворив нових богів та почав чаклувати перед новими вівтарями.

Я був дуже вдоволений, бо мислив, що воно так і добре — церква й держава мусять іти руч об руч, а я мав свої плани щодо держави. Обставини випадали, як я й передбачав. Від доброго гумору та веселого сміху не лишилося й сліду в селищі. Люди ходили похмурі, зажурені. Раз по раз виникали сварки та бійки, колотнеча не стихала ні вдень ні вночі. Такі ж карти, як у Мусу, поробили собі й мисливці і стали грати поміж собою. Тумасук страшенно набив свою дружину, а брат його матері, обурений, заступивсь і так налупцював того моржевим іклом, аж він почав голосно репетувати серед ночі й осоромився перед людьми. Розваги відбили чоловіків від полювання, і почався голод. Ночі були довгі та темні, а не маючи м'яса, не купиш гучу; люди ремствували на ватага. А мені цього й треба було, і коли голод почав їм дуже вже дошкуляти, я скликав усе селище і повів до них мову, удаючи з себе патріарха, і нагодував голодних. Взяв собі слово й Мусу. Завдяки його виступові і вчинкам своїм, я став ватагом. Мусу, що передавав людям божі веління, помазав мене китовим лоєм, доволі таки незграбно, бо не уявляв собі, як відбувається така церемонія. Отак ми вдвох тлумачили людям нову теорію божественного права королів. На тому святі було багато м'яса та гучу, і людям до вподоби припав новий лад.

Як бачите, голубе, я сидів на високих постах, зодягнений у багряницю, й керував народом. І королював би й далі, коли б не вийшов тютюн, та якби Мусу був дурніший та не такий пройдисвіт. Почалося з того, що він накинув оком на Есанетук, найстаршу дочку Тумасукову, а я був проти цього.

— О брате, — казав він мені, — ти повів мову за введення нових звичаїв серед цих людей, а я прислухався до твоїх слів і набрався мудрості. Тобі боги дали право володарювати, а мені — одружуватися.

Я розсердився, що він пнеться до мене в "брати", і вирішив змусити його до покори. Але Мусу вдався до люду, три дні чаклував, поки привернув усіх на свій бік, а тоді від імені бога благословив полігамію. Проте він був хитрий з біса й обмежував число жінок маєтковим цензом: йому, як заможнішому за всіх, це було вигідно. Я не міг надивуватися з його спритності, хоч ясно було, що успіх запаморочив йому голову і він не вдовольниться, поки не прибере до рук усю владу й не загарбає всі достатки. Його аж розпирало з пихи, він забув, що все завдячує мені, і почав під'їдати мене.

Але цікаво було стежити, як той пройдисвіт на свій лад сприяв еволюції первісної громади. Тепер я, маючи право монополії на гуч, діставав прибутки, якими більше не ділився з ним. Отже, Мусу, обміркувавши все, запровадив систему церковних податків. Він обклав десятиною людей, розводячись про "первістків ситеньких" і таке інше та посилаючись на біблійні історії, що він їх перекрутив, аби потвердити своє право. Навіть і на це я змовчав, але коли він почав заводити щось на кшталт прибуткового податку, я повстав, і по-дурному, бо цього йому й треба було. Він удався до людей, а ті, заздрячи на моє чимале добро та самі дуже вже оподатковані, підтримали його. "Чого ми платимо, а ти ні? — питали вони. — Хіба не голос божий говорить устами Мусу-шамана?" Отже, я поступився, але відразу підняв ціну на гуч. І що ж ви гадаєте? Він теж відразу підвищив мені податок.

Так почалась одверта війна. Я став захищати спадкові права Нівака й Тумасука, але Мусу й тут перехитрував мене: він створив духівництво і подавав їм обом високі посади. Йому треба було втримати владу, і він удавався до таких самих засобів, як багато хто вдавався до нього. Тут моя помилка. Мені треба було стати за шамана, а його зробити ватагом; але я побачив це занадто пізно і в змаганні духовної й цивільної влади мав зазнати поразки. Зчинилася велика суперечка, але врешті перевага виявилася на його боці. Люди пригадали, що він мене помазав, отже, їм стало ясно, що джерело моєї влади ховалося не в мені, а в Мусу. Лиш кілька чоловік зосталося зі мною, і між них найвірніший Ангейт; тим

часом Мусу верховодив народною партією і пускав чутки навкруги, ніби я маю намір скинути його й настановити своїх вельми нечесних богів.

І тут розумний пройдисвіт випередив мене, бо саме так я й мав намір учинити — відмовитися від королівської влади і змагатися з ним духовною зброєю. Отож він залякував людей беззаконством моїх богів, особливо одного, якого називав "Біз-Нес", і знищив мій план у зародку.

Саме в той час припала мені до вподоби наймолодша дочка Тумасукова, Кукту, і я їй сподобався також. Я посватався, проте колишній ватаг, хоч і прийняв викуп за дівчину, твердо відмовив мені — мовляв, вона теж обіцяна Мусу. Це вже було занадто, і я ладен був піти до індіянина в іглу й задушити його голіруч, але вчасно пригадав, що тютюн у селищі ось-ось кінчається, і пішов додому, сміючись. Другого дня Мусу знову чаклував і, перекрутивши притчу про хлібини та рибу, зробив із неї своє власне пророкування, недвозначно натякаючи на запаси м'яса в моїх коморах. Інші теж зрозуміли його, а що він не спонукав мисливців іти на лови, то вони сиділи дома і майже ніхто не приносив до селища ні ведмедів, ані оленів.

А я мав свій план, тим паче, що не тільки тютюн, але й борошно та патока кінчалися. Ще я вважав за свій обов'язок довести мудрість білої людини і добре провчити Мусу — дуже-бо вже запишався він владою, що я йому дав. Отож тієї ночі я подався до комор із м'ясом і попрацював там-таки добряче; другого дня помітно стало, що всі собаки в селищі були якісь ледачі. Ніхто не запідозрив нічого, а я те саме робив щоночі; собаки дедалі гладшали, люди ж усе худли й худли. Вони ремствували й вимагали, щоб пророцтво збулось, але Мусу стримував їх, вичікуючи, поки голод ще дужче їм допече. Він і гадки не мав аж до останку, що я таке втяв із м'ясом і спорожнив комори.

Коли все було готове, я послав до селища Ангейта та інших вірних мені людей, яких потай годував, скликати громаду. Усе плем'я зійшлося на втоптаному майдані перед моїм іглу: комори, де було раніше м'ясо, стриміли на палях позад нього. Прийшов і Мусу, став у середині кола,

певний, що я щось намислив зробити, і приготувався відразу ж знищити мене. Але я підвівся і поштиво привітав його перед усіма.

— О Мусу, благословенний богом, — почав я, — ти, напевне, дивуєшся, навіщо я скликав людей, і, напевне, після стількох дурниць, що я накоїв, чекаєш необачних слів і необачних вчинків. Ні, цього не буде! Сказано ж бо, кого боги хочуть знищити, того спершу зводять з глузду. І справді я збожеволів. Я йшов проти твоєї волі, глумився з твоєї влади й чинив лихі та необачні вчинки. Але цієї ночі мені явився бог, і я зрозумів, який гріховний був мій шлях. Ти ж стоїш перед мене, немов осяйна зірка, з променистим чолом, і я збагнув серцем велич твою. Мені все стало видно, як на долоні. Я знаю, що ти розмовляєш із богами, і коли ти говориш, вони слухають тебе. І я згадав, що всі мої добрі вчинки зроблено з ласки богів та ласки Мусу.

Так, діти мої, — вигукнув я, звертаючись до людей, — все те, що я зробив добре й справедливе, зроблено за порадою Мусу. Коли я слухався його, мені велося гаразд, коли ж затуляв вуха свої й чинив, як веліла глупота моя, — все йшло на зле. За його порадою зробив я запас м'яса і в лиху годину годував голодних. З його ласки я став за ватага. А на що я використав свою владу? Признаюся чесно: ні на що. Голова мені запаморочилась від влади, я вважав себе більшим за Мусу, і бачите — доскочив біди. Моя влада була немудра, й боги розгнівалися. Вас прикрутив голод, у матерів висхли груди, маленькі діти плачуть безугаву ночами. А я, що мав серце проти Мусу, не знаю тепер, що діяти і звідки здобути їжі.

На це вони, всміхаючись, хитали головами й перешіптувалися, і я здогадався, що мова йде про хлібини й рибу, Я квапливо повів далі:

— Тепер я пересвідчився, що я дурний і ні на що не здатний, а Мусу має силу та розум. І тепер, прозрівши, я каюся й хочу виправити зло. Я кинув неправедним оком на Кукту, і що ж — вона дісталася Мусу. Проте вона моя, бо ж я заплатив Тумасукові крамом за неї. Але я не вартий її, і вона піде з іглу свого батька до іглу Мусу. Місяць меркне, коли сяє

сонце. Хай Тумасукові лишиться крам за дівчину, а вона дурно припаде Мусу, тому що боги його призначили їй за пана.

І ще я користувався нерозумно з достатків своїх і гнітив вас, діти мої, тому дарую бідон з-під гасу Мусу, і кістку, і цівку, й мідяний казан. Отож я не зможу збирати більше статків, і коли ви хотітимете гучу, він задовольнить ваше бажання, не грабуючи вас. Бо він велика людина, і боги говорять його устами.

Серце моє розм'якло, і я каюся, що такий був безтямний. Я дурень і син дурня; я невільник нікчемного бога Біз-Нес, я знаю, що ваші шлунки порожні і не можу їх наповнити, то невже ж мені бути ватагом і сидіти вище за нього та панувати, підкопуючись під нього? Невже мені й далі чинити лихо? Мусу — шаман і має мудрість надлюдську, отже, він зможе бути добрим і справедливим ватагом. Тому я зрікаюся влади й передаю її Мусу, бо тільки він знає, як вас нагодувати тепер, коли в селищі немає м'яса.

Люди заплескали в долоні й загукали: "Клоше! Клоше!", що означає "добре". Я бачив подив у занепокоєних очах Мусу, бо він не розумів, куди я гну, і боявся мудрості білої людини. Я пішов назустріч усім його бажанням, ба навіть випередив деякі, і він тямив, що тепер, коли я зрікся всієї влади, не час під'юджувати народ проти мене.

Перше ніж натовп розійшовся, я оповістив, що хоч куб і подаровано Мусу, але гуч я віддаю людям. Мусу спробував заборонити це, бо досі ми пильнували, щоб усі зразу не напивалися, але люди гукали: "Клоше! Клоше!" і влаштували собі свято в мене перед дверима. І поки вони галасували, бо питво вдарило їм у голови, я радився з Ангейтом та іншими, що трималися мене. Я сказав їм, що треба робити й що вони мають казати. Тоді непомітно пішов до лісу, де стояло двоє санок, добре навантажених, із запрягами необгодованих собак. Саме починалася весна, і краще було вирушити на південь, поки сніг ще вкривала ожеледь. До того ж у мене скінчився тютюн. У лісі я став собі спокійно чекати, бо нічого було боятися. Якби вони й рушили слідом за мною, то

не наздогнали б, бо їхні собаки були надто обгодовані, а самі вони дуже кволі. Та я й знав, яка там почнеться метушня, адже я сам доклав до неї рук.

Коли це прибігає один з моїх прихильників, а тоді другий.

— О пане, — кричав перший, засапавшись, — у селищі велике заворушення, люди розгублені, нічого не тямлять. Усі перепилися, лаються, а дехто натяга вже лука. Ніколи ще не було в нас такого заколоту.

А другий сказав:

— Я зробив, як ти звелів, пане, я нашіптував слушні слова до вуха тим, хто прагне їх почути, і збудив згадки про давні часи. Жінка Іпсукук нарікає на свою убогість, жалкує за колишніми достатками. А Тумасук уважає себе знов за ватага. Люди ж голодні й розлючено метушаться.

А третій додав:

— Нівак поперекидав вівтарі Мусу й чаклує вже перед давніми богами, вшанованими від часу. Інші люди пригадують достатки, що легковажно розтринькали на трунок. А Есанетук з ревнощів побилася з Кукту й зчинила великий галас. Далі, бо ж вони все-таки дочки однієї матері, обидві накинулися на Тукелікету, тоді всі три, мов буря, напали на Мусу з усіх боків, вигнали з іглу, і люди глузували з нього. Бо чоловік, що не може дати ладу своїм жінкам, — дурень.

Тоді прийшов Ангейт:

— Велике лихо впало на голову Мусу, о пане, бо я підбив людей, і вони прийшли до Мусу, кажучи, що голодні, й вимагали, аби збулося пророцтво. І почали кричати: "М'яса! М'яса!" Мусу зацитькав на своїх жінок, що були п'яні й не тямилися з гніву, і повів плем'я до твоїх комор.

Він звелів чоловікам відчинити їх і наїдатися досхочу. Та ба, комори виявилися порожні. М'яса не було. Люди поніміли з жаху, і серед мертвої мовчанки я подав свій голос: "О Мусу, де ж м'ясо? Що воно там було — ми знаємо. Хіба ми не полювали й не носили з ловів його сюди? Коли ти скажеш, що одна людина поїла його, це буде брехня, проте тут нема ні шматочка. Де ж воно, Мусу? Ти розмовляєш з богами. Де ж м'ясо?" І люди гукали: "Ти розмовляєш з богами. Де ж м'ясо?" І всі злякано перешіптувалися між собою. Я ходив поміж них і розповідав їм про незбагненні речі, про мерців, що приходять і зникають, немов тіні, та роблять лихі вчинки, аж усі заголосили з переляку і збилися вкупу, немов діти, темрявою наполохані. Нівак повів до них мову, складаючи все лихо, що сталося їм, на Мусу. Коли він скінчив, зчинилася метушня, і вони схопили списи, моржеві ікла, кілки та почали збирати каміння на березі. Але Мусу втік додому, і тому, що він не пив гучу, вони не могли піймати його, а тільки спотикалися й заважали один одному. І досі ще вони виють коло його іглу, а жінки Мусу — всередині, і через той вереск не чути його голосу.

— О Ангейте, ти зробив добре, — похвалив я його. — Тепер візьми ці порожні санки й нагодованих собак і швиденько їдь до іглу Мусу. І, перше ніж п'яні люди второпають що до чого, кинь його в санки, й вези сюди.

Чекаючи на Мусу, я давав добрі поради своїм прихильникам, а тим часом вернувся Ангейт. Мусу був на санках, і подряпане обличчя свідчило, що жінки добре налупцювали його. Він скотився з санок і, плачучи, впав мені до ніг.

— О пане, ти пробачиш Мусу, раба твого, за теє зло, що він накоїв! Ти велика людина і помилуєш мене!

— Зви мене братом, Мусу, зви мене братом, — поглузував я, носаком мокасина піднімаючи його на ноги. — Тепер ти будеш коритися мені?

— Так, пане, — пхикав він, — завжди.

— Тоді лягай поперек санок. — Я взяв у праву руку батога. — Лягай долілиць. І хутенько, бо ми вирушаємо сьогодні в дорогу на південь.

І коли він умостивсь, я почав хрестити його батогом, вичитуючи за кожним ударом кривди, мені заподіяні.

— Це за непослух взагалі — лясь! А це за неслухняність зокрема — лясь, лясь! Це за Есанетук! А це тобі на порятунок твоєї душі! А це за те, що ти підкопувався під мене! Це за Кукту! А це за богом дані права! А це за первістків ситеньких! Це ж тобі за прибутковий податок, за твої хлібини та рибу! А це за всю твою неслухняність! А це, наостанці, щоб ти віднині мався на бачності й розуму не втрачав! А тепер не пхикай і підводься! Прив'язуй лижви і гайда вперед прокладати слід собакам. Ну, рушаймо! Мерщій!

Томас Стівенс тихенько посміхнувся сам до себе, запалюючи п'яту сигару й пускаючи кучеряві калачики диму до стелі.

— А як же люди з Татарату? — спитав я. — Мабуть, жорстоко було кинути їх на певний голод?

Він засміявся й відповів, попахкуючи сигарою:

— Хіба в них не лишилося гладких собак?

ВІРА В ЛЮДИНУ

— Слухай-но, як ми зробимо: киньмо кості.

— Гаразд, — погодився другий чоловік, одночасно повертаючись до індіянина, що саме лагодив собі лижви, сидячи в кутку хатини. — Слухай-

но, Старий Дзьобе, а метнись лишень до Олсонової хати та позич у нього кості до грання.

Цей несподіваний наказ, що перебив розмову про платню робітникам, про дрова та про харчі, здивував Старого Дзьоба. Окрім того, було ще зарано, й він ніколи не стрічав, щоб білі — подібні до Пентфілда та Гатчинсона — сідали гуляти в кості чи то в карти, не попоравши усієї роботи. Але, як і кожний юконський індіянин, він і оком не змигнув, а зодяг свої рукавиці й пішов з хатини.

Хоча перейшло вже за восьму годину, надворі було ще зовсім темно, і житло їхнє освітлювала лойова свічка, встромлена в порожню пляшку з-під віскі. Вона стояла посеред немитого цинового начиння, що його було награмсано на сосновому столі. Стікаючи довгою шийкою пляшки, лій застигав і утворював мініатюрні глетчери. У малій кімнатці, що правила цим людям за оселю, геть усе гайном стояло — точнісінько, як і на столі. Попід однією стіною влаштовано було два ліжка, одне над одним; їх не було застелено, і, ото як удосвіта двоє чоловіків сповзло з них, укривала так і звисали додолу.

Дарма що Лоуренс Пентфілд та Коррі Гатчинсон були мільйонери, нічого незвичайного у їхньому вигляді не було — вони скоріше скидалися на лісорубів з якогось мічманського табору. Але там, у темряві, де зяяли щелепи ям, їхні люди, що одержували по п'ятнадцять доларів денно, тягали коловоротами відра породи й золотодайного піску, який лежав на самому днищі, і відділяли золото-дайний пісок від твердої породи. Кожного дня вони видобували золота на тисячі доларів, і все те належало Пентфілдові та Гатчинсонові, які посіли місце найбагатших королів Бонанзи.

Пентфілд порушив тишу, що запанувала відтоді, як пішов Старий Дзьоб: він зібрав докупи брудні тарілки й застукотів пальцями по звільненому місці на столі. Гатчинсон зняв нагар із свічки, що почала-но чадіти, і задумливо розітер сажу великим і вказівним пальцями.

— Лихий би його взяв, краще б ми поїхали разом! — скрикнув він несподівано. — І скінчилися б усі суперечки.

Пентфілд похмуро скинув на нього оком.

— Коли б не твоя клята впертість, ми б давно вже дійшли згоди. Тільки й діла, що зібратися тобі та їхати. Я б уже тут доглянув роботи, а на той рік і собі вибрався б.

— І чого б то я їхав? Адже ж на мене, здається, ніхто не чекає…

— А твоя рідня? — відрубав Пентфілд.

— Так і на тебе чекають, — не здавався Гатчинсон. — Ти знаєш хто — я маю на увазі твою дівчину…

Пентфілд понуро знизав плечима.

— Вона може підождати.

— Зваж і на те, що вона чекає вже два роки.

— Далебі, ще за один рік вона не постаріє.

— То вже буде три роки. Зваж на це, приятелю, три роки тут, на краю світу, в цьому клятому закутні, де тільки засудженим і каратися… — Гатчинсон з відчаєм махнув рукою, мало не стогнучи.

Він був на кілька років молодший за свого компаньйона; мав од сили двадцять шість. Щось журливе проглядало у виразі його обличчя, як це часто буває в людей, що марно прагнуть того, чого вони вже давно позбавлені. Та ж сама журба була і в Пентфілдовому обличчі, і відчай його ліг тягарем ще й на плечі.

— Мені снилося цієї ночі, немов я в Зинкенда, — мовив він. — Грала музика, дзенькотіли шклянки, бриніли голоси, сміялися жінки, а я замовляв собі яєчка… так, сер, яєчка: і смажені, і варені, і яйця-поч, і яєчню-бруї, і які ти тільки знаєш, і ковтав їх, не перебираючи, скоро їх подавано на стіл.

— А про мене, краще б замовити салати та городини, — підхопив пожадливо Гатчинсон, — і добрячий шмат ледь-ледь присмаженої полядвиці з молоденькими цибулинками та редечкою, що так і вихрумкують на зубах…

— Мабуть, усе це я залюбки з'їв би після яєчок, аби ж то тільки не прокинувся, — зітхнув Пентфілд.

Він підняв з підлоги пооббиване під час переїздів банджо і почав замислено перебирати струни. Гатчинсон здригнувся й глибоко зітхнув.

— Облиш! — гукнув він із несподіваною люттю, коли той почав награвати якоїсь веселої швидкої пісні. — Так збожеволіти можна. Я не знесу цього.

Пентфілд кинув банджо на ліжко й продекламував:

Хто скаже це, хто визнає: ось чую лопотання…

Я — пам'ять і страждання, я — Місто!

Я — все, про що нагадує вечірнє вбрання!

Його товариш якось зіщулився і голову похилив на стіл. Пентфілд почав знову вистукувати одноманітне щось по столі. Раптом голосний тріскіт дверей привернув його увагу. Мороз плазом ліз у хату, немов хто простирало кинув, і Пентфілд почав стиха:

В оборі вівці, галузки голі,

Лосось до моря йде;

Благаю в долі, щоб у цім домі

Колись я стрів тебе…

Він замовк, і тиша не ввірвалася, аж доки не ввійшов Старий Дзьоб і не кинув на стіл кості.

— М-м… дуже зимно, — промурмотів він. — Олсон… м-м… казав мені, що… м-м… Юкон минулої ночі замерз…

— Чуєш, старий?! — скрикнув Пентфілд, плескаючи Гатчинсона по плечі. — Той, кому поталанить виграти сьогодні, завтра вже мчатиме дорогою до рідного краю.

Він узяв коробку з костями і різко струснув її.

— Як гратимемо?

— Та в простий покер, — відповів Гатчинсон. — Ану лишень кидай!

Прибравши з грюкотом начиння зі столу, Пентфілд викинув п'ять костей. Обидва швидко нахилилися, пильно вдивляючись. Випало без пари, а найбільше очко була п'ятірка.

— Не пощастило! — зойкнув Пентфілд. Поміркувавши трохи, Пентфілд зібрав усі п'ять костей і поклав до коробки.

— Щоб я був тобою — залишив би п'ятірку, — зауважив Гатчинсон.

— Нізащо. А спробуймо ще, — відповів Пентфілд, викидаючи кості.

І знову випали без пари, а на всіх п'яти було послідовно від двох до шести очок.

— Ат! І вдруге не пощастило! — простогнав він. — Нащо тобі кидати, Коррі. Однаково твоя поб'є.

Другий мовчки зібрав усі кості, поторохтів ними й широким рухом викинув на стіл, але і йому небагато пощастило — кругом-бігом шість очок.

— Все ж краще, ніж у тебе, та чекай — зараз більше буде, — сказав він, підбираючи чотири кості, щоб до шести кинути. — Ось побачиш, виграю.

Але випали двійка, порожня, трійка, четвірка й п'ятка — однаково погано, і не краще й не гірше за Пентфілдове.

Гатчинсон зітхнув.

— Така гра трапляється раз на сто років, — мовив він.

— Раз на мільйон, — відгукнувся Пентфілд, швиденько згріб кості й викинув. Цього разу випало три п'ятки. Він довго трусив коробку і зрештою дістав ще одну п'ятку. Гатчинсон, здавалося, втратив останню надію.

Проте йому відразу ж поталанило: випало три шістки. Розпач і сумнів з'явились в очах другого, а йому вернулася надія. Він має ще раз кидати. Ще одна шістка — і він зможе поїхати кригою до Солоної Води і далі до Сполучених Штатів. Він струшував кості в коробці і тільки-но хотів кинути, аж раптом передумав і знов заходився трусити.

— Мерщій! Мерщій! Не цілу ж ніч ти труситимеш! — наче відрубав Пентфілд; його нігті аж позгиналися — так міцно притиснув він їх до столу, намагаючись опанувати себе.

Кості покотилися, і очі двох чоловіків уп'ялися в шістку. Обоє не відводили від неї очей. Запала довга тиша. Гатчинсон нишком скинув оком на свого партнера, а той так само крадькома перехопив його погляд і стиснув губи, аби не виказати себе.

Гатчинсон засміявся, схоплюючись на рівні ноги. Однак сміх той був нервовий і зніяковілий. Саме трапився такий прикрий випадок, коли неприємніше виграти, аніж програти. Гатчинсон підійшов до свого партнера, але той розлютовано вигукнув:

— Забий рота, Коррі! Наперед знаю, що ти скажеш, — краще, мовляв, тобі лишитися, а мені їхати й таке інше. Отже, помовч. Ти маєш родичів у Детройті і мусиш з ними побачитись, то й край. Окрім того, ти зможеш зробити для мене те, заради чого, власне, я хотів їхати.

— Тобто?..

Пентфілд прочитав невисловлене запитання в очах свого партнера і відповів:

— Так, саме це. Ти можеш привезти її сюди до мене. Тільки й різниці, що шлюб відбудеться в Доусоні, а не у Сан-Франціско.

— Ти збожеволів, чоловіче! — заперечив Коррі Гатчин-сон. — Як же, світе мій, я її везтиму? Вона ж мені не брат, не сестра… Та я ж її навіть ніколи й не бачив… а тому, сам розумієш, нам не дуже-то годилося б подорожувати разом. Звичайно, все було б гаразд, — ти і я певні цього; та поміркуй-но, як воно виглядатиме для інших, чоловіче!

Пентфілд вилаявся нишком, відсилаючи тих інших з усіма їхніми поглядами до менш холодного місця, ніж Аляска.

— Коли б ти зараз мене послухав та не заносився так високо, — провадив далі його компаньйон, — ти й сам зрозумів би, що найкраще тобі поступитися і їхати цього року. А на той рік — один лише рік, та й тільки, — я й собі зможу звідси повіятись.

Пентфілд заперечливо хитнув головою, хоч було видко, що це для нього велика спокуса.

— Ні, це неможливо, Коррі, друже. Я щиро ціную твою великодушність і все таке інше, але це було б занадто. І до того ж мені було б прикро ввесь час там відчувати, що ти тут кряжиш замість мене!

Враз його пройняла якась думка. Він кинувся до свого ліжка, чогось шукаючи, хапливо порозкидав усю постіль, витяг, нарешті, блокнота й олівця і, сівши до столу, почав щось швидко й упевнено писати.

— Ось, — сказав він, всовуючи написаного кривулями листа в руку своєму компаньйонові. — Ти тільки відвезеш і передаси його, і все буде гаразд.

Гатчинсон перебіг очима листа й поклав його на стіл.

— Почім ти знаєш, що її брат погодиться на цю страшну подорож? — спитався він.

— О, задля мене він погодиться… і задля своєї сестри, — відказав Пентфілд. — Розумієш, він ще надто зелений, і на нього самого я б її не звірив; але якщо поруч будеш ти, їхати буде легко й безпечно. Тільки-но туди прибудеш, піди до неї і поясни їй усе. Опісля можеш собі їхати на схід, до родичів; а вже навесні вона з братом чекатиме на тебе. Вона тобі

відразу сподобається, я знаю; а щоб ти впізнав її, як зустрінеш, то поглянь сюди.

Так кажучи, він відкрив покришку годинника і показав фотографію дівчини, приліплену там усередині. Коррі Гатчинсон глянув, і очі йому засвітилися від захоплення.

— Її звати Мейбл, — провадив далі Пентфілд. — До речі, я поясню тобі зараз, як знайти їхній дім. Тільки-но дістанешся до Фріско[62], візьми кеб і скажи тільки: "До Голмса, Мірдон Авеню..." А проте можеш навіть і не називати Мірдон Авеню. Кожен кебмен, безперечно, знає, де мешкає суддя Голмс.

— І знаєш що, — знову почав Пентфілд по невеличкій паузі, — непогано було б, коли б ти придбав для мене деякі речі, приміром... ну... от...

— Все те, що потрібне жонатому чоловікові, — закінчив, усміхаючись, Гатчинсон.

Пентфілд і собі посміхнувся.

— Саме це: серветки, обруси, простирадла, пошивки тощо. Може, натрапиш там на гарний сервіз. Ти розумієш, їй нелегко буде призвичаюватися до нашого життя. Ти можеш навантажити все те на пароплав, що йде Берінговим морем. Слухай-но, а що коли... ану, як ще й піаніно?

Гатчинсон гаряче схвалив цю думку. Неохота йому нараз зникла, він цілком захопився своєю майбутньою місією.

— Їй же бо, Лоуренсе, — сказав він, коли вони вже все обміркували й підвелися з-за столу, — все буде гаразд! Я привезу тобі дівчину цілісіньку, й вітрові не дам на неї дмухнути! Я поратимуся коло їжі й

глядітиму собаки, а братові лишиться тільки пильнувати її комфорту і робити для неї те, що я забуду. Але я, сто чортів, забувати нічого не збираюся!

Наступного дня Лоуренс Пентфілд потиснув товаришеві востаннє руку і довго ще дивився, як їой мчав зі своїми собаками вгору замерзлим Юконом, поспішаючи до Солоної Води, в широкий світ. Пентфілд вернув до своєї копальні в Бонанзі, де стало ще тоскніше, ніж до того, і мужньо почав готуватися до довгої зими. Роботи було сила: треба було наглядати за робітниками, показувати як шурфи рити, коли натрапляли на золотодайну жилу. Та серце йому не лежало до роботи. І ніяка робота не захоплювала його, аж доки на пагорбку біля копальні почали виростати брусовані стіни нової хати. Це мала бути велика хата, дуже тепла, поділена на три зручні кімнати. Кожну колоду тесали руками. Далебі, дорога то була примха — адже теслярам доводилося платити по п'ятнадцять доларів денно. Та Пентфілд не зважав на витрати, коли йшлося про будинок, де житиме Мейбл Голмс.

Він клопотався будуванням тої хати, ввесь час виспівуючи: "Благаю в долі, щоб у цім домі колись я стрів тебе…" Був у нього календар, пришпилений над столом на стіні, і щоранку він перш за все викреслював одне число і рахував, скільки ще днів лишається до тої пори, коли його компаньйон примчить сюди навесні юконською кригою. А ще він нікому не дозволяв спати у новій хаті на пагорбку — це була його друга примха. Хата мала лишатися такою ж свіжою до приїзду майбутньої господині, як і свіже було те ретельно обтесане колоддя; і скоро будівлю було закінчено, Пентфілд повісив на двері замок. Нікому не вільно було заходити туди, опріч нього самого, а він залишався там цілими годинами, і коли виходив звідти, то обличчя йому якось дивно змінювалося, а очі світилися лагідно й тепло.

У грудні він одібрав листа від Коррі Гатчинсона. Той уже відвідав Мейбл Голмс. Вона саме така, якою й мала бути дружина Лоуренса Пентфілда, — писав Коррі. Він був у захваті, а тому й лист його примусив кров швидше переливатися у Пентфілдових жилах. Іще надходили листи,

вони йшли цугом один за другим, а часом навіть і по два, й по три заразом — коли пошта затримувалась. І в усіх була одна пісня. Коррі тільки-но повернувся з Мірдон Авеню; Коррі саме збирається на Мірдон Авеню або Коррі зараз на Мірдон Авеню. Він усе барився й барився у Сан-Франціско, а про Детройт і згадувати забув.

Лоуренс Пентфілд почав уже думати, що його компаньйон забагато часу бавить у товаристві Мейбл Голмс, забуваючи за своїх родичів на сході, що до них він мав завітати. Пентфілд навіть піймав себе на тому, що це його непокоїть; але він непокоївся б, мабуть, дужче, коли б не знав Мейбл та Коррі так добре. Мейбл теж у своїх листах писала все про Коррі. До того ж, коли йшлося про подорож на Аляску та шлюб у Доусоні, в тоні листа відчувалася нерішучість або навіть нехіть. Пентфілд відписував їй, жартуючи з її побоювань, що, як йому здавалося, були породжені більше страхом перед труднощами та небезпеками подорожі, аніж дівочою соромливістю.

Проте довга, вже третя, зима та нестерпно нудне чекання далися йому взнаки. Керування роботою на копальнях та безперервна гонитва за золотодайною жилою ще більше обтяжували замкнене коло його одноманітного життя, і наприкінці січня він почав раз у раз їздити до Доусона, де мав змогу забутися на мить біля картярських столів. Він вигравав, бо міг дозволити собі програти, і вираз "Щастить, як Пентфілдові" ввійшов у вжиток серед картярів, що полюбляли фараона.

Отак щастило йому аж до половини лютого. І хто його зна, може, б і далі воно так ішлося, якби після однієї великої гри він не кинув картярство.

Цього разу картярі засіли в "Опері", і цілу годину здавалося, що не існує тої карти, поставивши на яку, він би не виграв. У перерві, коли банківник почав тасувати колоду, Нік Інвуд, власник картярського столу, зауважив між іншим:

— Чули, Пентфілде, здається, ваш компаньйон витинає дивні штуки там удома?

— Дайте Коррі спокій, він уміє розважатися, — відповів Пентфілд. — Далебі, він заробив право на відпочинок.

— Звісно, у кожного свій смак, — засміявся Нік Інвуд, — але, як на мене, розважатися і одружитися — не зовсім однакові речі.

— Коррі одружився?! — згукнув Пентфілд; він не повірив, але був дуже вражений.

— Атож, — відповів Інвуд. — Я вичитав це у газеті з Фріско, доправленою до нас кригою сьогодні вранці.

— Ну, і хто ж вона? — допитувався Пентфілд з терплячістю людини, яка знає, що з неї жартують, і чекає, що зараз ось вибухне веселий сміх.

Нік Інвуд витяг газету з кишені і почав перебігати її очима, зауваживши:

— Я маю не блискучу пам'ять на ймення, але звуть її щось так наче Мейбл… Мейбл… Ага, ось воно: "Мейбл Голмс, дочка судді Голмса", — саме так.

Лоуренс Пентфілд навіть і оком не повів, хоч здивувався, яким це чином хтось на Півночі довідався її ім'я. Він спокійно обвів поглядом усіх присутніх, сподіваючися, що хто-небудь з них себе викаже, але обличчя їхні виявляли тільки найзвичайнісіньку цікавість. Тоді він повернувся до господаря і сказав холодно й спокійно:

— Інвуде, б'юся навзаклад на п'ятсот доларів, що в газеті нічого того немає.

Господар картярні подивився на нього, здивовано посміхаючись.

— Кинь, хлопче! На біса мені твої гроші.

— Так я й думав, — глузливо посміхнувся Пентфілд, беручися знову до гри і роблячи подвійну ставку.

Лице Нікові Інвуду спалахнуло і, мовби собі не довіряючи, він знову перебіг очима по рядках газети. А тоді повернувся до Лоуренса Пентфілда.

— Слухайте-но, Пентфілде, — сказав він квапливо й схвильовано, — я не можу вам цього подарувати.

— Чого подарувати? — різко спитався Пентфілд.

— Ви натякнули, що я збрехав.

— Нічого подібного, — сказав той. — Я тільки зауважив, що ви намагалися невдало пожартувати.

— Прошу робити ставки, добродії, — озвався банківник.

— Та я ж вам кажу, що це правда, — наполягав Нік Інвуд.

— А я вам уже сказав: б'юся навзаклад на п'ятсот доларів, що в газеті цього нема, — відповів на те Пентфілд, кидаючи на стіл важкеньку торбинку з золотим піском.

— Нічого не вдієш! Хоч і шкода, а доведеться взяти ваші гроші, — мовив Інвуд, передаючи Пентфілдові до рук газету.

Пентфілд подивився і не зміг примусити себе повірити. Кинув погляд на заголовок "З північного краю примчав молодий Лохинвар" і перебіг очима повідомлення — аж до імен Мейбл Голмс та Коррі Гатчинсона. Тоді склав газету, передивився першу сторінку і прочитав угорі назву. Це була газета із Сан-Франціско.

— Гроші ваші, Інвуде, — кинув він з коротким смішком. — Коли мій компаньйон розійдеться, то ніяк не вгадаєш, що він утнути може.

Тоді знову взявся він до того повідомлення й прочитав його слово по слову, дуже повільно і дуже пильно. Він не мав більше ніяких підстав сумніватися. Безперечно Коррі Гатчинсон одружився з Мейбл Голмс. "Компаньойн Лоуренса Пентфілда, ще пам'ятного громадянству Сан-Франціско, — писалося в газеті, — і сам — один з бонанзьких королів, який володіє разом із тим джентльменом багатьма найприбутковішими на Клондайку підприємствами". А далі, наприкінці вже, він прочитав: "Ширяться чутки, що містер та місіс Гатчинсон хочуть після короткочасної подорожі на схід до Детройта перебути свій справжній медовий місяць, подорожуючи по казковій клондайкській країні".

— Я незабаром повернусь, моє місце залишіть за мною, — кинув Пентфілд, підводячись і забираючи свою торбинку, яка тим часом уже побувала на терезах і полегшала на п'ятсот доларів.

Пентфілд вийшов на вулицю і купив собі сіетлську газету. В ній ішлося про те ж саме, тільки було стисліше викладено. Коррі та Мейбл, безперечно, побралися. Пентфілд повернувся до "Опери" і, сівши на своє місце, запропонував грати без обмеження ставки.

— Він бажає реваншу, — засміявся Нік Інвуд, на знак згоди кивнувши банківникові. — Я саме збирався піти до складів компанії, та, мабуть, лишуся, щоб подивитися на вашу перемогу.

І Лоуренс Пентфілд таки виграв після двогодинного завзятого змагання! Банківник відкусив кінчик свіжої сигари і, запаливши сірника, оповістив, що банк зірвано. Пентфілд згріб свої сорок тисяч, потиснув руку Нікові Інвуду і заявив, що це він грав востаннє — тут чи деінде.

Ніхто не знав, нікому й на думку не спало, як вразила його та новина, якого завдала йому болю.

На вигляд він зовсім не змінився. Цілий тиждень порався він коло своїх справ, як і завше бувало; аж ось йому потрапив на очі опис того весілля, надрукований вже у портлендській газеті. Тоді він домовився із одним своїм другом, щоб той придивився за копальнею, а сам на собаках подався Юконом угору. Він прямував до Солоної Води, а по тому звернув на Білу річку. За п'ять день він натрапив на мисливський табір індіян на Білій річці. Увечері було влаштовано бенкет, і він мав честь сидіти поруч ватажка; а назавтра вранці вже гнав собак назад до Юкону. Та цим разом він був уже не сам. Молода індіянка годувала його собак того вечора і допомагала йому нап'ясти намета. Змалку її якось пом'яв ведмідь, і тепер вона трохи накульгувала. Звали її Лашка; спершу вона боялася чужого білого чоловіка, що прибув з Безвісти, взяв її собі за жінку, не глянувши на неї, не мовивши до неї й слова, а тепер віз її з собою в ту Безвість.

Але Лашці повелося краще, ніж більшості індіянських дівчат, що бралися з білими чоловіками на Півночі. В Доусоні поганський шлюб, що зв'язав їх, було освячено ще й урочистим обрядом: за звичаєм білих людей їх повінчав священик. З Доусона, де все здалося їй мрією чи сном, Пентфілд одвіз її просто до Бонанзької копальні і оселив у новій хаті з добре тесаного колоддя на пагорбку.

Люди не могли отямитися з великого дива, і дивувалися вони не так з того, що Лоуренс Пентфілд поділив ложе й домівку з індіянкою, як із того, що шлюбною церемонією він узаконив цей зв'язок. Навіщо було брати церковний шлюб? Але Пентфілда ніхто не чіпав. Доки примхи людини не шкодили громаді, громада давала людині спокій, тож

Пентфілдові було вільно ходити в гостину до тих чоловіків, що мали білих жінок. Шлюбна церемонія не дозволяла ставитися до нього просто як до білого, що живе з індіянкою, і разом з тим позбавила його закидів у неморальності, хоч були такі чоловіки, що не схвалювали його вибору.

Листи з Сан-Франціско більше не надходили. Шестеро санок з поштою загинуло біля Великого Лосося. Окрім того, Пентфілд знав, що Коррі з молодою на той час уже мали подорожувати. Вони справляли весільну подорож — ту подорож, що про неї він мріяв протягом двох безмежно тоскних років. Від цієї думки губи йому гірко кривилися; але він того і взнаки не давав, тільки ставав ласкавіший до Лашки.

Промайнув березень, наближався вже й кінець квітня, коли одного весняного ранку Лашка спиталася дозволу поїхати до сиваша Піта, чия хатина була за кілька миль униз річкою. Пітова жінка, індіянка з річки Стюарт, надіслала звістку, що занедужало її немовля, а Лашка, в якої напрочуд сильно розвинене було материнське почуття, глибоко вірила в те, що добре знається на дитячих хворобах, і була завжди готова глядіти дітей жінок, поки що щасливіших за неї.

Пентфілд повпрягав свої собаки і, посадивши Лашку в санки, вирушив униз руслом річки Бонанзи.

Повітря дихало весною. Мороз уже не дошкуляв, як узимку, і хоч сніги ще вкривали землю, мурмотіння та дзюркіт води свідчили, що залізні обійми зимові слабшають. Де-не-де слід провалювався попід кригу, і доводилося об'їздити ополонки. І саме в такому місці, де було ніяк розминутися двом санкам, Пентфілд почув усе ближче дзеленчання дзвоників і спинив свої собаки.

Ще мить, і на вузькому закруті з'явився запряг потомлених собак, що тягли тяжко навантажені санки. Біля тих санок ішов чоловік, і його манера поганяти здалася Пентфілдові дуже знайома; за санками простувало двоє жінок. Пентфілд знову перевів очі на погонича. То був

Коррі. Пентфілд стояв і чекав. Він був радий, що Лашка з ним. Кращу зустріч було б важко влаштувати й нарочито, — подумав він. І чекаючи на них, він намагався уявити собі, що ж вони скажуть, що вони спроможуться сказати. Як на нього, то йому немає потреби говорити. Пояснення мали давати вони, і він був готовий їх вислухати.

Коли вони порівнялися, Коррі впізнав його й спинив свої собаки.

— Здоров, старий! — згукнув він і простяг Пентфілдові руку.

Пентфілд потис її, але холодно й мовчки. Тим часом надійшли обидві жінки, і він побачив, що друга — то Дора Голмс. Він скинув хутряного малахая, що його навушники метлялися від вітру, потис їй руку і повернувся до Мейбл. Вона хотіла кинутися йому назустріч, сяючи радістю й красою, але спинилася, немов розгубившись, перед його простягненою рукою. Він мав намір сказати: "Як ся маєте, місіс Гатчинсон?", але оте "місіс Гатчинсон" чомусь застрягло йому в горлі, і він тільки промурмотів: "Як ся маєте?"

Становище було таке ніякове й неприємне, що кращого Пентфілд не міг і бажати. Мейбл — цілком природно — збентежилась і захвилювалася; а Дора, що її, очевидячки, взяли як миротворицю, сказала:

— Що вам сталося, Лоуренсе?

Та, перш ніж він спромігся відповісти, Коррі потяг його за рукав, відводячи набік.

— Слухай-но, старий, що це має означати? — спитався Коррі, притишивши голос і показуючи на Лашку очима.

— Не розумію, Коррі, яке тобі до того діло, — глумливо відповів Пентфілд.

Але Коррі стояв на своєму:

— Що то за індіянка у твоїх санках? Ніяк не збагну. Сподіваюсь, ти зможеш дати пояснення. Хто вона? Чия та індіянка?

Отоді Лоуренс Пентфілд зробив свій удар, і зробив його із таким спокійним вдоволенням, яке, здавалося, відшкодувало кривду, що йому заподіяно.

— Та індіянка — моя дружина, — промовив він, — місіс Пентфілд, до ваших послуг.

Коррі Гатчинсонові аж дух перехопило, а Пентфілд одвернувся від нього і підійшов до жінок. У Мейбл на обличчі було занепокоєння, але вона стримувала себе і, як видко, не мала охоти розмовляти. Він повернувся до Дори й запитав так привітно, ніби нічого не сталося:

— Як вам подорожувалося? Чи не дошкуляв ночами мороз? А як почуває себе місіс Гатчинсон? — додав він по тому, дивлячися на Мейбл.

— Ох, який же ви дурнесенький! — скрикнула Дора, кидаючись до нього і стискаючи його в обіймах. — Виходить, ви теж це прочитали? Я ж так і думала, щось тут не те, раз ви поводитесь так чудно!

— Я… я не розумію… — промурмотів він.

— Другого дня газета дала виправлення, — торохтіла Дора. — Ми й гадки не мали, що ви побачите той номер. У всіх інших газетах помилки не було, але, звичайно, ви прочитали саме ту нікчемну писанину.

— Стривайте, стривайте! Що ж ви хочете сказати? — спитав Пентфілд, якого відразу пойняв жах, немов він опинився край безодні.

Але Дора цокотіла далі.

— А вже коли стало відомо, що Мейбл і я збираємося на Клондайк, у "Двотижневику" написали, що тільки-но ми виїдемо з дому, на Мірдон Авеню стане сумно, в розумінні — самотньо, звичайно.

— Отже…

— Отже, місіс Гатчинсон — це я, — відповіла Дора. — А ви ввесь час думали, що то — Мейбл.

— Саме так, — повільно промовив Пентфілд. — Тепер я зрозумів… Репортер просто переплутав імення, а сіетлська та портлендська газети передрукували, як було.

Хвилину він стояв мовчки. Мейбл знову глянула на нього, і він побачив, що вона чекає. Коррі, здавалося, дуже зацікавив розідраний носак його мокасина, а Дора тим часом нишком позирала на незворушне обличчя Лашки, що сиділа у санях. Лоуренс Пентфілд дивився просто перед себе, вдивляючись у безнадійне своє майбутнє, де в сірій далині він бачив тільки собачий запряг, себе, і поруч — кульгаву Лашку.

Тоді він заговорив зовсім просто, дивлячись Мейбл у вічі:

— Дуже шкода. Мені й на думку не спадала така помилка. Я гадав, що ви побралися з Коррі. Але… там у санках сидить місіс Пентфілд…

Мейбл Голмс знесилено повернулася до сестри, немов тільки тепер відчула безмежну втому від тяжкої та довгої подорожі. Дора обняла її за стан. Коррі Гатчинсон все ще порався коло своїх мокасинів. Пентфілд швидко глянув на нього, на обох жінок, і попрямував до своїх санок.

— Ми не можемо стояти тут цілий день, адже ж на нас чекає Пітова дитина, — кинув він Лашці.

Довга пуга ляснула, собаки натягли посторонки, санки рвонули й помчали вперед.

— Слухай-но, Коррі, — гукнув Пентфілд, обернувшись. — Ти можеш оселитися в старій хаті. Вона вже давно порожнює. Я збудував нову, на пагорку.

ЗОЛОТЕ ДНО

Це оповідання — а воно правдивіше, ніж ви гадаєте, — про країну золотих копалень, отже, не диво, що в ньому йтиметься про чиєсь безталання. Власне, все залежить від того, як дивитися на речі. Вигадькові Мітчелу та Зачмеленому Білові, наприклад, вислів "безталання" видався б занадто слабким. А що в цій справі на їхню гадку найбільше покладатися можна, відомо всім на Юконі.

Восени 1896 року ці двоє приятелів спустилися до східного Юконового берега й витягли канадського човна з прикритого мохом сховища. На вигляд були вони не дуже знадливі. Вигарувавши ціле літо в пошуках золота, майже надголодь, вони страшенно обносилися за дорогу й так виснажилися, що ледве душа трималася в тілі. У кожного навколо голови дзижчав комариний вінець. Обличчя їм були пообмащувані синьою глиною. Кожен ніс грудку тієї ще мокрої глини і, як тільки вона висихала на обличчі й обсипалася, одразу ж натомісць намащував свіжої. В голосі їм бриніла скарга, рухи були роздратовані, все свідчило про безсоння та марну боротьбу з дрібною крилатою напастю.

— Ці комарі на той світ мене заженуть, — застогнав Вигадько Мітчел, коли човен трапив носом на течію і відійшов від берега.

— Не журися! Ми вже ось-ось будемо на місці, — відповів Зачмелений Віл, удаючи бадьорого, хоч його замогильний голос звучав тужно. — На Сороковій Милі ми будемо за сорок хвилин, а тоді… от чорт!

Він випустив весло й ляснув себе по шиї. Потім, лаючись, приклав свіжу грудку глини на щойно вкушене місце. Вигадькові Мітчелу було не до сміху. Дивлячись на приятеля, він і собі наклав густіший шар глини на шию.

Вони перепливли Юкон і на бистрині легко й хутко погнали човна вздовж західного берега. Хвилин за сорок приятелі обминули кінець острова при лівому березі, і зненацька перед ними й справді виринула Сорокова Миля. Обидва випростались і вп'ялися в неї очима. Вони кинули човна на волю течії і дивилися довго й пильно, і подив на їхніх обличчях поволі поступався місцем жахові. Над жодним із сотень дерев'яних будинків не здіймався дим. Не гупали сокири, вганяючись у дерево, не стукали молотки, не співали пилки. Ні собаки, ні люди не вешталися біля величезної комори. Ні пароплавів біля берега, ні каяків, ні пласких човнів, ні плотів. Ані суденця на річці, ані найменшої ознаки житття в містечку.

— Либонь, архангел Гавриїл уже заграв у ріжок, і ми з тобою припізнилися, — зауважив Зачмелений Віл.

Зауважив він байдуже, ніби нічого незвичайного не сталося. Вигадько Мітчел відповів так само байдуже, наче й він був цілком спокійний.

— Мабуть, усі поставали баптистами, позабирали човни та подалися на страшний суд, — пожартував він і собі.

— Мій батько був баптист, — мовив Зачмелений Віл. — І він завжди тримався тієї думки, що до раю на сорок тисяч миль ближче водою.

Їхня легковажна розмова на цьому й урвалася. Човен пристав до берега, і вони вилізли на високу кручу. Їм було аж моторошно, коли вони йшли порожніми вулицями. Сонце спокійно осявало містечко. Перед зачиненими дверима дансингу "Каледонія" вітерець бив об жердину мотузкою, що нею піднімають прапор. Гули комарі, співали вільшанки,

голодні горобці стрибали поміж будинків, але ніде не було й знаку людського життя.

— Мені страх як випити хочеться, — сказав Зачмелений Віл, мимохідь стишивши голос до хрипкого шепоту.

Його приятель тільки кивнув мовчки головою, немов боявся порушити тишу голосом. Так пленталися вони в напруженому мовчанні, аж урешті несподівано опинилися перед відчиненими дверима. Над ними, вздовж усього будинку, висіла вивіска з незграбно виведеним написом "Монте Карло". Біля дверей, насунувши капелюха на очі та відкинувшись на стільці, сидів собі на сонечку якийсь чоловік. То був дід із довгою сивою бородою та довгим білим чубом, що надавали йому вигляду патріарха.

— Це начебто Джім Кемінгз! Певне, він, як і ми, спізнився на страшний суд, — сказав Вигадько Мітчел.

— Видно, не чув Гавриїлового рогу, — докинув Зачмелений Віл. — Здорові були, Джіме! Прокиньтеся! — гукнув він до старого.

Дід підвівся з стільця, припадаючи на ногу, і, спросоння кліпаючи очима, несамохіть забурмотів:

— Чо хочете, добродії? Чо хочете?

Вони пішли за ним усередину й підступили до довгого прилавка, де ще не так давно ледве могли впоратися шестеро шинкарів. У великому приміщенні, звичайно повному гамору, було тихо й похмуро, немов на кладовищі. Ні стукоту марок, ні дзижчання куль із слонової кістки. Рулетка й столи на фараона, накриті білою полотниною, нагадували якісь надгробки. З зали до танців, далі позаду, не чулося веселих жіночих голосів. Старий Джім Кемінгз витирав тремтячими руками чарку, а Вигадько Мітчел виводив свої ініціали на запорошеному прилавкові.

— Де ж дівчата? — гукнув Зачмелений Віл, удаючи веселого.

— Поїхали, — відповів старий шинкар голосом кволим і хирим, як він сам, і тремтячим, як його рука.

— Де Бідвел і Барлоу?

— Поїхали.

— А Чарлі Світвотер?

— Поїхав.

— А його сестра?

— Теж поїхала.

— А ваша дочка Салі та її мала дитина?

— Поїхали, всі поїхали.

Старий сумно похитав головою, неуважно щось шукаючи поміж припорошених пляшок.

— А бий його сила божа! Куди? — вигукнув Вигадько Мітчел, якому несила було довше стримуватися. — Чума їх виполошила, чи що?

— Як, хіба ви не чули? — стиха захихотів старий. — Усі подалися в Доусон.

— А що це таке? — спитав Віл. — Річка чи місцина? Чи якийсь шинок?

— Ви ніколи не чули про Доусон, га? — знову захихотів старий. — Та ж то ціле місто, більше за Сорокову Милю. Еге ж, сер, більше за Сорокову Милю.

— Я живу тут уже сім років, — з притиском промовив Біл, — а далебі ніколи не чув про таке місто. Краще налийте-но ще віскі, бо мені аж голова обертом пішла від вашої новини. То де саме, кажете, той Доусон?

— На низовині, якраз коло гирла Клондайку, — відповів старий Джім. — А ви де тинялися ціле літо?

— Не все вам одно, де ми були, — із серцем відповів Мітчел. — Ми тинялися там, де комарів стільки, що треба кинути палицю в повітря, аби побачити сонце та довідатися, котра година. Правда, Біле?

— Правда, та ще й яка, — сказав Біл. — А з тим Доусоном, Джіме, скажіть, як воно все почалося?

— Та натрапили на річку Бонанзу й промивають по унції золота з одного заступа, а до жили ще не докопалися.

— Хто натрапив?

— Кармак.

Почувши це ім'я, приятелі розчаровано перезирнулися й підморгпули один одному.

— Джордж Сиваш, — чмихнув Зачмелений Біл.

— Той, що живе з індіянкою, — глузливо докинув Мітчел.

— Я б пошкодував мокасинів, аби йти за ним, хоч що б він там знайшов, — сказав Біл.

— Так само й я, — мовив його приятель. — Це такий ледацюга, що сам собі лосося не спіймає. Отож він і злигався з індіянами. Певне, і його чорнопикий швагер, як його там, отой Скукум Джім, разом з ним? Га?

Старий кивнув головою.

— Авжеж, і вся Сорокова Миля там, опріч мене та ще скількох калік.

— І п'яниць, — додав Вигадько Мітчел.

— Що вже ні, то ні! — палко заперечив старий.

— Закладаюсь на віскі, що п'яниця Гонкінз не з ними! — вигукнув упевнено Зачмелений Біл.

Обличчя старого Джіма проясніло:

— От і програли, Біле!

— Як же те невситиме жлукто зважилося покинути Сорокову Милю? — спитав Мітчел.

— Вони зв'язали його й кинули на дно човна, — пояснив старий Джім. — Прийшли просто, стягли його з стільця, он там у кутку, і ще трьох п'яниць знайшли під піаніном. Кажу вам, усі, весь табір виїхав угору Юконом до Доусона, немов сам дідько гнався за ними — жінки, діти, немовлята на руках, усі гамузом. Бідвел прибіг до мене й каже: "Джіме, допантруй тут "Монте Карло", а я поїду". — "Де Барлоу?"— питаю. А він: "Пішов, а я беру віскі і їду за ним". І по цьому помчав до човна й драла річкою проти води, немов навіжений, навіть не спитав, чи я лишуся, чи ні.

Отож я тут і сиджу, а оце вперше продав віскі за три дні. Приятелі знову перезирнулись.

— Щастить нам пасти задніх! — сказав Зачмелений Біл. — Чи ми з тобою, Вигадьку, не з тих, що прибігають з виделками, коли розсипають юшку?

— То, може, подамося навздогінці, га? — мовив Вигадько Мітчел. — За тими ледарями, п'яницями й хвальками?

— І за бабіями, — додав Біл. — Жодного путнього копача на цілу юрбу. Путні копачі, ось як ми з тобою, Вигадьку, — просторікував він, — усі порозходились і добре гріють чуба на Березовому ручаї. А в цій навіженій юрбі, що подалася в Доусон, немає таки путнього копача. І хай там що, а я ні кроку не ступлю задля якоїсь там Кармакової знахідки. Хай я побачу спочатку барву того піску.

— І я так само, — погодився Мітчел. — Ану ще по чарці.

Скріпивши віскі свою постанову, приятелі витягли на берег човна, перенесли, що в ньому було, до своєї хатини, й почали варити обід. Але після обіду їх охопив неспокій. Вони звикли до тиші великих пустель, але ця замогильна тиша міста нервувала їх. Вони ловили себе на тому, що мимохіть прислухаються, чи не впіймають, бува, знайомих звуків, "сподівались, — як сказав Біл, — що ось-ось тобі заторохтить, але ніщо не торохтіло". Вони поплентались спорожнілими вулицями до "Монте Карло" і ще раз випили, тоді помандрували до річки, до пристані, де тільки вода, вируючи, то припливала, то відпливала від берега, та лосось часом скидався, виблискуючи на сонці.

Вони сіли в холодку під коморою і розбалакалися з сухотним крамарем, який залишився тут тільки тому, що харкав кров'ю. Біл і Мітчел сказали йому, що мають намір відпочити після літньої праці. Розповідали, як вони тішитимуться дозвіллям, розповідали настирливо,

немов боялися, що він їм не повірить, і водночас хотіли, щоб він відраджував їм відпочивати. Але крамар слухав їх байдуже. Він знов навертав розмову на події в Клондайку, і вони ніяк не могли збити його на інше. Він не здатен був ні про що інше ані думати, ані говорити, аж урешті Зачмелений Біл не витримав.

— Хай він пропаде, той Доусон! — сердито вигукнув він.

— Авжеж, — згодився Вигадько Мітчел, раптом пожвавішавши. — Послухати вас, то можна подумати, що там і справді щось путнє, а не похід ледарів та новаків.

Але саме ту хвилину з'явився човен знизу річки. Довгий і вузький, він близько пропливав під берегом: троє людей, стоячи, штовхали його довгими тичками проти бистрини.

— Це із Серкл-Сіті, — мовив крамар, — Я їх зранку чекаю. Бо ж Сорокова Миля ближче до Доусона на сто сімдесят миль. Але гляньте, вони не гають часу!

— А ми посидимо та подивимося, як то вони спішитимуть, — самовдоволепо сказав Біл.

Коли це з'явився другий човен, а за деякий час ще два. Саме тоді перший човен порівнявся з людьми у березі. Люди на човні привіталися, але й на мить не перестали відпихатися, і хоч посувалися поволі, а проте за півгодини їх уже стало не видно.

А знизу й далі їхали човен за човном безкраєю вервечкою. Біла й Мітчела проймав щораз більший неспокій. Вони крадькома допитливо поглядали один на одного, і коли їхні погляди збігалися, ніяково відвертались. Проте кінець кінцем вони таки глянули один одному в очі.

Вигадько розтулив рота й хотів щось сказати, але враз утратив дар слова і з роззявленим ротом мовчки дивився на свого приятеля.

— І я так думаю, Вигадьку, — мовив Біл.

Вони засоромлено всміхнулись один до одного і, погодившись мовчки, підвелися й пішли. Вони все наддавали ходи, а ближче до хатини, то вже й бігли.

— Не можна гаяти часу, коли вся ця навала суне туди, — захлинаючись, сказав Вигадько, одною рукою засовуючи макітру на тісто в казан, а другою хапаючи сковорідку та кавник.

— Ще б пак, — важко дихаючи, відповів Біл; він з головою пірнув у торбу на одяг, де були теплі шкарпетки та білизна. — До речі, Вигадьку, не забудь соду, вона скраю на полиці, за грубкою.

За півгодини, зіпхнувши у воду човна, вони вже вантажили його, а крамар глузував з них: мовляв, яка то непостійна вдача людська та яка заразлива ота золота лихоманка. Проте, коли Біл і Мітчел відіпхнулися довгими тичками і човен виплив на бистрину, він гукнув до них:

— Ну, до побачення, щасти вам! Та не забудьте й на мою пайку яку займанку!

Вони радо закивали головами, жаліючи бідолаху, що мусить сидіти в містечку.

Мітчел і Віл ішли так, що аж потом обливалися. Люди на Півночі, перейнакшивши святе письмо, кажуть, що в поході перемагає прудконогий, на займанках — дужий, а користь з усього має держава, збираючи орендну платню. Обидва, і Мітчел, і Віл, були прудконогі й дужі. Вони йшли швидкою сягнистою ступою по розквашеній стежці й доводили до розпуки двох новаків, що намагалися триматись їх. За ними

від самого Доусона, де копачі кидали човни й починали подорож суходолом, простували перші гурти із Серкл-Сіті. Ще пливучи від Сорокової Милі, приятелі одного по одному повипереджали всі човни і біля самого Доусона навіть першого з них. А на суходолі й геть-то лишили позаду тих із човнів.

— Ну, хай тримаються, — сміявся Зачмелений Віл, стираючи піт з чола та оглядаючись назад.

З-за дерев на стежку вигулькнули троє мандрівників. Двоє йшли слідом за ними, а там іще видніли якісь чоловік і жінка.

— Хутчіш, Вигадьку! Ану-бо, наддай, ану! Віл приспішив ходу, а Мітчел і собі оглянувся.

— Ну й стрибають же вони, хай їм чорт!

— А ось один уже дострибався, — мовив Віл, показуючи вбік від стежки.

Там лежав горілиць чоловік, важко дихаючи, цілком виснажений. Обличчя його було жахливе, очі налиті кров'ю і тьмяні, немов у мерця.

— Чечако! — буркнув Вигадько Мітчел, вкладаючи в те слово всю зневагу бувальця до новака, що бере з собою в дорогу борошно, заправлене дріжджами, і вживає прянощів, як пече млинці.

За звичкою старожитців, приятелі мали намір запаколити собі місце нижче від першої займанки. Але дійшовши до вирізаного на дереві напису "81-а нижня", що означало цілих вісім миль нижче першої займанки, названої "Знахідкою", вони завернули назад. Ті вісім миль приятелі здолали менше ніж за дві години. Убивча хода, як на таку погану стежку. Вони випередили десятки знесилених людей, що попадали побіля стежки.

На "Знахідці" вони мало що довідалися про верхів'я річки. Кармаків швагер, індіянин Скукум Джім, знав, що річка поділена вже десь до третьої милі, та коли Мітчел і Біл дійшли до стовпа з позначкою "79-а верхня", тобто ще миль із вісім, то поскидали з спини подорожні клунки й сіли закурити. Даремні були їхні зусилля. Бонанза була позапаколювана кілками геть уся від верхів'я до гирла.

— Усе пообтикувано, аж до самого хребта, — нарікав Біл, коли вони ввечері повернулися до "Знахідки" й заходилися підсмажувати бекон та варити каву на Кармаковій плиті.

— Спробуйте оцей струмочок, — запропонував другого дня вранці Кармак.

"Оцей струмочок" була широка річка, що вливалася в Бонанзу коло займанки "7-а верхня". Приятелі з погордою бувальців поставилися до поради чоловіка, що жив з індіянкою, і замість того змарнували день на Адамовій річці, другій вітці Бонанзи, що видалася їм куди багатшою. Але й тут було те саме: паколи губились аж десь на обрії.

Три дні Кармак давав свою раду, і три дні вони з погордою відкидали її. Та четвертого дня вже нікуди було йти, отож вони подалися вгору "оцим струмочком". Вони знали, що на тій річці майже немає займанок, але й самі не мали великого бажання ставити там паколи. Пішли радше, аби зігнати на комусь свою злість. На той час вони вже зовсім зневірилися й поставали циніками: кепкували геть з усього, ображали кожного чечако, якого здибали по дорозі.

Займанки кінчалися номером двадцять третім. Далі річка була вільна.

— Лосяче пасовисько, — пирхнув Вигадько Мітчел.

А Біл урочисто відміряв п'ятсот футів угору по річці й позначив межу займанки стовпцями. Потім узяв днище із скриньки з-під свічок, на рівному боці зробив написа і прибив його посередині займанки:

Це лосяче пасовисько застерігається за шведами та чечаками.

Біл Рейдер

Вигадько прочитав табличку й похвалив її:

— Я такої самої гадки. Мабуть, підпишуся й собі.

Отож Чарлз Мітчел прикрасив табличку і своїм прізвищем. І не один суворий бувалець усміхнувся, бачивши той напис: жарт їм припав до серця.

— Ну як струмочок? — спитав Кармак, коли вони вернулися до табору.

— А хай йому чорт! — відповів Зачмелений Біл. — Ми з Мітчелом вирушимо до Золотого Дна, ось тільки трохи мідпочинемо.

"Золоте Дно" — то була легендарна річка, яка всім старожитцям марилася. Переказували, ніби там стільки золота, що нарінок треба було промивати в жолобах. Але за ті кілька днів відпочинку, що вони дозволили собі перед подорожжю до "Золотого Дна", їхні плани змінила трохи одна подія: з'явився якийсь швед на прізвище Анс Гундерсон.

Цей Гундерсон ціле літо працював на заробітках на Міллеровій річці за Шістдесятою Милею, а під осінь його, як і сотні інших безпричальних людей, підхопила хвиля золотої лихоманки й викинула на берег Бонанзи. Він був високий на зріст, худорлявий, з довгими, як у первісної людини, руками. Його мозолясті долоні, понівечені тяжкою працею, скидалися на глибокі коряки. Розмовляв він спроквола і робив усе не хапаючись. А в

блакитних його очах, таких ясних, як і білявий чуб, світилася ніби неземна мрія. Піхто не міг сказати, а надто він сам, що то була за мрія. А може, він тільки здавався мрійником через те, що був безмежно наївним. За такого принаймні мали його звичайні люди, а Зачмелений Біл і Вигадько Мітчел саме й належали до звичайних людей.

Приятелі згайнували день, заходячи побалакати то до тієї, то до іншої хатини, а ввечері зійшлись у величезному наметі, де тимчасово розмістилося "Монте Карло". Тут шукачі золота давали відпочинок своїм знеможеним кісткам, а погане віскі продавалося по долару за склянку. Але що за гроші правив золотий пісок, а важили його завжди з надвишкою, склянка коштувала навіть більше як долар. Біл і Мітчел не пили, головне тому, що спільна їхня торбина була не надто повна, щоб витримати часті мандри до ваги.

— Знаєш, Біле, я надибав чечако, в якого можна розжитися на мішок борошна, — радісно сповістив Мітчел.

Біл зрадів. На харчі було сутужно, і приятелі їх не досить мали до "Золотого Дна".

— Борошно коштує долар за фунт, — мовив він. — То чим же ти йому заплатиш?

— Просто віддам половину нашої займанки, — відповів Вигадько.

— Якої? — здивувався Біл. Тоді пригадав застережену за шведами ділянку. — Ага! Але я б не дорожився, — додав він. — Віддай йому всю, поки вона ще твоя, бо він має й так право її зайняти.

Вигадько похитав головою:

— Ні, бо тоді він злякається та й утече. Я вдаватиму, ніби то вартісна займанка, і ми продаємо її лише тому, що дуже вже обмаль у нас їжі. А як сторгуємося, тоді можна буде подарувати йому всю.

— А як хтось купився на нашу табличку й узяв собі ту ділянку? — зауважив Віл, хоч був дуже радий обміняти займанку на мішок борошна.

— Ніхто її не взяв, — запевнив його Вигадько. — Вона там рахується під номером двадцять четвертим. Чечако поставились до неї поважно й почали вбивати паколи далі. Зайняли вже навіть кряж. Я балакав з одним, він тільки-но вернувся звідти й насилу ноги притяг.

Тоді вперше вони почули повільну заникувату мову Анса Гундерсона.

— Мені подобається те місце, — казав він господареві бару. — Я маю намір запаколити собі там займанку.

Приятелі підморгнули один одному, і за кілька хвилин здивований та вдячний швед уже пив погане віскі з чужинцями, в яких серця були тверді, мов кремінь. Але він мав таку саму тверду голову, як вони серце. Торба з золотом раз у раз мандрувала на вагу, щоразу Вигадько Мітчел пильно дивився на нього, проте Анс Гундерсон не впивався. Полум'я неземної мрії спалахувало в його блакитних очах, таких ясних, як море літньої години, однак запалювали те полум'я розповіді про золото та промивальне причандалля, а не віскі, яке він ковтав напрочуд легко.

Приятелів брав розпач, хоч вони й удавали з себе веселих.

— Не соромся, друже! — гукав Зачмелений Віл, кладучи Тундерсонові руку на плече. — Пий ще! Ми якраз святкуємо Вигадьків день народження. Це мій приятель Вигадько, Вигадько Мітчел. А тебе як звати?

Швед сказав, і Віл гучно ляснув долонею Вигадька по спині. А той удавав, ніби йому було ніяково, що він став осередком уваги. Анс Гундерсон повеселішав і вперше за той вечір почастував їх віскі. Потім ролі змінилися, і обережний та стриманий швед став раптом марнотратний. Але торбина, з якої він платив, була таки важкенька. "Не менше як вісімсот доларів", — прикинув на око Вигадько. Підбадьорений тією торбиною, він вибрав слушну хвилю й наодинці поговорив з Бідвелом, власником намету й поганого віскі.

— Ось моя торбина, Бідвеле, — сказав Вигадько щиро й упевнено, як і годилося старояштцеві в розмові із старожитцем. — Підкинь до неї п'ятдесят доларів на день-два, а ми тобі віддячимо, Біл і я.

Після цього торбина стала частіше мандрувати на вагу, і святкування Вигадькового дня народження стало ще бучніше. Він навіть завів традиційну пісню старожитців "Сік із забороненого плоду", але збився і, щоб приховати своє збентеження, запропонував ще випити.

Бідвел теж ушанував його раз чи двічі, частуючи всю компанію, і Мітчел з Білом були вже вщент п'яні, коли в Анса Гундерсона вії обважніли, а язик почав поволеньки розв'язуватися.

Біл розчулився й ставав дедалі довірливіший. Він розповідав про свої турботи господареві бару, всьому світові взагалі, і Ансові Гундерсонові зокрема. Акторського таланту на це не треба було: погане віскі робило своє діло. Він почав жаліти себе самого й Мітчела і навіть щиро заплакав, коли оповідав, що він і його приятель надумали продати половину доброї займанки лише тому, що в них обмаль харчів. Навіть Вигадько розчулився, його слухаючи.

— Скільки ви хочете за неї? — спитав Анс Гундерсон, і в очах йому спалахнула жадоба.

Біл і Мітчел не дочули його, і Гундерсонові довелося ще раз питати. Вони навмисне зволікали, а швед розпалювався дедалі дужче. Похитуючись і тримаючись за прилавок, він пильно дослухався до того, як вони радилися, відійшовши набік, чи продавати, чи ні, та голосним шепотом сперечалися, яку ціну взяти.

— Дві сотні… гик… з половиною, — кінець кінцем оповістив Біл, — тільки ми, мабуть, взагалі її не продамо.

— І добре зробите, якщо хочете знати й мою думку, — докинув Бідвел.

— Авжеж, — додав Вигадько. — Ми не якісь там доброчинці, щоб задурно розкидати майно шведам та чечако.

— Вип'ємо ще, — сказав Анс Гундерсон, гикнувши й хитро міняючи тему до слушнішого часу.

Тепер, щоб наблизити той слушніший час, його торбина з золотом почала раз у раз мандрувати між боковою кишенею та вагою.

Біл і Мітчел перше впиралися, але врешті почали поступатися — надто він упадав. Тоді Гундерсон став обережніший, відтяг Відвела набік і, спираючись на нього, щоб не впасти, спитав:

— Чи це добрі люди, як ви гадаєте?

— Авжеж, — щиро відповів Бідвел. — Я віддавна їх знаю. Вони старожитці. І якщо продають ділянку, то вже є що продавати. Вони не шахраї.

— Я буду купувати, — оповістив Анс Гундерсон двом приятелям, коли непевною ходою вернувся до них.

Але тепер він глибше поринув у свої мрії і заявив, що купить тільки цілу займанку або зовсім не купуватиме. Це дуже засмутило Зачмеленого Біла. Він лаяв на всі застави загребущих чечако та шведів і, лаючись, кілька разів засинав, схиливши голову на груди, і тільки ледь чутно бурмотів щось. Але, діставши штурхана від Вигадька чи Відвела, прокидався й знову заповзято починав лаятися та сипати прокльонами.

Анс Гундерсон весь той час спокійно мовчав. Йому здавалося, що кожна образа додавала ціни займанці. Бо як іще пояснити, що приятелі так шкодують її продавати? І відчув полегкість, коли Зачмелений Біл захріп, звалившись на підлогу, і він міг взичити увагу другому, не такому незговірливому приятелеві.

Вигадько Мітчел був здатливий, але з нього виявився кепський рахівник. Проливаючи гіркі сльози, він згоджувався продати півзайманки за двісті п'ятдесят доларів або цілу за сімсот п'ятдесят. Анс Гундерсон і Бідвел намагалися втовкмачити йому, що він не так рахує, але зусилля їхні були даремні. Він виливав у сльозах свій жаль і над прилавком, і на їхніх плечах, проте сльози не відмінили його думки, що коли одна половина коштує двісті п'ятдесят, то дві половини втричі більше.

Нарешті, — а треба сказати, що навіть Бідвел добре не пам'ятав, як закінчилася ніч, — зробили запродажню, за якою Біл Рейдер та Чарлз Мітчел поступалися усіма правами на займанку, відому як "Ельдорадо 24"— таку назву дав річці якийсь оптимістичний чечако.

Коли Вигадько підписався, їм усім трьом довелося добре поморочитися, щоб розбудити Біла. Він довго хитався над документом з пером у руці, і за кожним порухом в очах Анса Гундерсона то спалахувало, то пригасало чарівне золоте видиво. Коли, кінець кінцем, многоцінного підписа виведено на запродажній і золото пересипано з торбини в торбину, швед полегшено зітхнув, упав під стіл і проспав, немов убитий, до ранку.

Ранок видався холодний і похмурий. Швед почував себе зле. Найперше він невтямки помацав свою торбину і злякався, що вона виявилася така легка. Тоді поволі йому пригадалися нічні пригоди. Чиїсь хрипкі голоси остаточно збудили його. Він розплющив очі й виглянув із-під столу.

Двоє ранніх відвідувачів, або радше людей, що всю ніч були в дорозі, голосно говорили про те, що Ельдорадо — річка геть ні на що не здала. Хвилюючись, Гундерсон понишпорив у кишені і знайшов запродажню на "Ельдорадо 24".

За десять хвилин швед уже витрусив з-під коців Зачмеленого Біла та Вигадька Мітчела і, люто поблискуючи очима, тицяв їм назад пописаний кривулями брудний шмат паперу.

— Я хочу забрати свої гроші, — бурмотів він. — Я хочу свої гроші назад.

До горла йому підступав клубок, з очей котилися сльози й текли по щоках. Він стояв навколішки й ревно благав віддати гроші. Вигадько й Біл не сміялися. Не такі вони були жорстокі, щоб аж сміятися.

— Уперше чую, щоб людина відмагалася від свого вчинку й отак скиглила, — мовив Біл. — І мушу сказати, що я не розумію цього.

— І я так само, — зауважив Вигадько Мітчел. — Купити займанку — це все одно, що купити на ярмарку коня.

Здивування їхнє було щире. Самі вони ніколи не плакалися, зробивши якусь справу, отож не розуміли цього і в іншій людині.

— Бідний чечако, — буркнув Зачмелений Біл, дивлячись услід шведові, що сумно почвалав стежкою.

— Але й ми ще не втрапили на Золоте Дно, — заспокоїв його Вигадько Мітчел.

Надвечір того ж таки дня вони, закупивши на Гундерсонове золото за неймовірну ціну борошна та сала, подалися через хребет у напрямку струмків, що течуть між Клондайком та річкою Індіяна.

А через три місяці приятелі верталися назад тим самим хребтом у хуртовину і трапили на стежку, що вела до "Ельдорадо 24". Трапили випадково. Вони й гадки не мали шукати своєї колишньої займанки. Крізь білу заслону нічого не видно було, та коли вони ступили на саму займанку, хуртовина трохи вщухла, й подорожні побачили купу свіжої ріні й коловорот, що його крутив якийсь чолов'яга. Побачили, як він витяг цеберку ріні з ями й перекинув на купу. Другий чоловік, що набирав у ночовки свіжої ріні, здався їм наче знайомий. Він мав довгі руки й білявого, як льон, чуба. Та не встигли приятелі підійти ближче, як він повернувся з ночовками й побіг до хатини. Він був простоволосий і, певне, поспішав, бо сніг падав йому за комір. Біл і Мітчел кинулися за ним і зайшли теж до хатини. Чоловік стояв навколішки біля грубки й промивав рінь у діжці з водою.

Він так захопився, що й не чув, як вони увійшли. Вони стали позад нього. Він спритно кружляв ночовками, спиняючись раз чи двічі вибрати пальцями більші грудки ріні. Вода в діжці була каламутна, отже, вони не могли побачити, що залишилося в ночовках. Раптом чоловік підняв ночовки й вихлюпнув із них воду. На дні показалася жовта маса, немов щойно сколочене масло.

Зачмелений Біл ковтнув слину. Він навіть у сні не марив, що перша проба може дати стільки золота.

— Чимало, друже, — хрипко сказав він, — Скільки ви там намили?

Анс Гундерсон відповів, не підводячи голови:

— Мабуть, унцій з п'ятдесят.

— То ви, певне, дуже багаті, га?

Анс Гундерсон і далі не підводив голови, вимиваючи найдрібніші зернинки, але відповів:

— Та гадаю, що здобуду тисяч п'ятсот доларів.

— Нічогенько! — шанобливо сказав Зачмелений Біл.

— Авжеж, Біле, нічогенько, — додав і собі Вигадько Мітчел, і обидва тихенько вийшли, зачинивши за собою двері.

ТИСЯЧА ДЮЖИН

Девід Расмунсен був чоловік промітний і, як багато навіть визначніших за нього людей, опанований однією ідеєю. Тому, коли зазивний ріг Півночі долинув до його вух, він намислив торгувати яйцями й усю снагу свою вклав у той замір. Він хутенько підрахував усе докладно, і ось уже майбутнє заграло перед ним рожевими барвами. Яйця в Доусоні коштуватимуть не менш як п'ять доларів за дюжину, — прикинув Расмунсен. Отже, за тисячу дюжин у столиці золота він дістане п'ять тисяч доларів.

З другого боку, треба було вирахувати витрати, і він вирахував їх добре, бо людина з нього була обережна, дуже практична й твереза, без нахилу до фантазування. Беручи по п'ятнадцять центів за дюжину, на яйця він витратить сто п'ятдесят доларів — просто дурниця, як на такий величезний прибуток. І коли припустити, тільки припустити, що на дорогу та їжу підуть неймовірно великі гроші — вісімсот п'ятдесят доларів, то він, продавши останнє яйце й висипавши в торбину останні золоті зернини, матиме чотири тисячі доларів чистого зиску.

— Бачиш, Альмо, — прикинув він уголос, сидячи з дружиною в затишній їдальні, геть заваленій картами, офіційними довідниками, путівниками та описами Аляски, — бачиш, справжні витрати почнуться аж з Даї. А на дорогу до Даї вистачить з головою п'ятдесят доларів, навіть коли їхати першим класом. Ну, а від Даї до озера Ліндермен носії-індіяни беруть по дванадцять центів за фунт вантажу, тобто дванадцять доларів за сто фунтів, або сто двадцять доларів за тисячу. Скажімо, я матиму півтори тисячі фунтів, це коштуватиме сто вісімдесят доларів, — ну хай, навіть двісті. Мені божився один чоловік, який приїхав допіру з Клондайку, що на озері я зможу купити човна за три сотні. Той же самий чоловік казав, що на мого човна напевне знайдеться двійко пасажирів, які дадуть по сто п'ятдесят доларів кожний, отже, мені човен нічого не коштуватиме, опріч того, вони допомагатимуть мені в дорозі. І… це все; в Доусоні я вивантажую яйця на берег. Тепер прикиньмо, скільки це коштуватиме.

— П'ятдесят доларів з Сан-Франціско до Даї, двісті з Даї до Ліндермену, човен оплатять пасажири — разом двісті п'ятдесят доларів, — швидко підсумувала вона.

— Та сто доларів на одіж і особисті потреби, — радісно провадив він. — А п'ятсот доларів ще лишиться на непередбачені витрати. Але що може статися непередбачене?

Альма знизала плечима й звела брови. Якщо та розлога Північ може поглинути людину з тисячею дюжин яєць, то так само може поглинути й усе його майно. Так вона подумала, але не сказала нічого. Вона добре знала Девіда Расмунсена, тому й промовчала.

— Якщо навіть подвоїти потрібний час, на випадок усіляких затримок, то я впораюся за два місяці. Уяви собі, Альмо! Чотири тисячі за два місяці! Не порівняти з тією злиденною сотнею, що я тепер одержую на місяць. Ми збудуємо собі новий котедж, просторіший, з газом у кожній кімнаті, з гарним краєвидом із вікон, а цей віддамо в комірне і з тих грошей виплачуватимемо податки, страхування, воду та ще й нам трохи

лишатиметься. А може, я знайду жилу і повернуся мільйонером. Тепер скажи мені, Альмо, адже я підрахував усе дуже скромно?

І Альма погодилася, що так. Крім того, хіба не привіз один її родич — правда, далекий, виродок у сім'ї, телепень і ледащо — хіба він не привіз із тієї Півночі на сто тисяч доларів золотого піску, поминувши вже половину паю на яму, з якої добувають той пісок?

Бакалійник Расмунсенів здивувався, побачивши, як той важить яйця на вазі в кінці прилавка, а ще більше здивувався сам Расмунсен, виявивши, що дванадцять яєць тягне півтора фунти — тисяча дюжин півтори тисячі фунтів! Отже, не лишається нічого на одіж, укривала та кухонне причандалля, вже не кажучи про харчі, потрібні в дорозі. Підрахунок його полетів шкереберть, і він уже збирався рахувати все наново, коли йому спало на думку важити малі яйця. "Бо чи вони великі, чи малі, а дюжина є дюжина", — розважно мовив він сам до себе, ставлячи на вагу дванадцять малих яєць. Вони важили тільки фунт із чвертю. Після цього по місту Сан-Франціско забігали стурбовані посланці, а комісійні крамниці та кооперативи дивувалися з раптового попиту на яйця, не важчі, ніж дванадцять унцій дюжина.

Расмунсен заставив свій маленький котедж за тисячу доларів, одіслав дружину на довше перебування до її рідні, відмовився від посади й вирушив на Північ. Щоб не вийти з кошторису, він зважився на компроміс і поїхав другим класом, де через наплив пасажирів було гірше, ніж у третьому. Пізно влітку він висів із своїм вантажем на берег у Даї, блідий та виснажений, але швидко до нього вернулися і бадьорість, і апетит. Проте перша ж розмова з чілкутськими носіями так його вразила, що він мало не скам'янів з дива. Вони запросили сорок центів з фунта за перегін у двадцять вісім миль, і не встиг він перевести дух, як ціна підскочила до сорока трьох. Врешті п'ятнадцять дужих індіян зв'язали пасами його клунки, приставши на сорок п'ять центів, але відразу ж порозв'язували знову, коли їм запропонував сорок сім якийсь крез із Скагвею в брудній сорочці та подраних штанях, що загнав коней

на Сніговому перевалі і тепер робив останню одчайдушну спробу дістатись у Доусон через Чілкут.

Проте Расмунсен не піддавався зневірі і за п'ятдесят центів знайшов носіїв, що за два дні доправили його вантаж до озера Ліндермен. Та п'ятдесят центів за фунт — це тисяча доларів за тонну, і півтори тисячі фунтів поглинули навіть гроші, про запас відкладені, покинувши Расмунсена на березі, звідки він у танталових муках бачив, як щодня новенькі човни відпливають на Доусон. А в таборі, де будували човни, почався великий неспокій. Люди працювали як навіжені, зрання допізна, напружуючи всю силу, паклюючи, вбиваючи цвяхи, смолячи в гарячковій хапливості, що її не важко було пояснити. Щодень снігова смуга на голих скелястих шпилях сповзала нижче, лютувала віхола за віхолою і несла з собою сльоту й сніг, а воду в затоках покривала свіжа крига, яка грубшала кожної години. Виснажені працею люди щоранку повертали бліді обличчя до озера, дивлячись, чи, бува, не замерзло й воно. Бо якби озеро замерзло, то був би кінець їхнім надіям, а вони сподівалися, що поки крига скує озера, вони вже плистимуть швидкою річкою.

Расмунсен тривожився ще й тим, що виявив трьох конкурентів з таким самим товаром. Правда, один, присадкуватий німець, збанкрутував і тепер, втративши всі надії, повертався сам з останнім клунком, проте інші двоє мали майже готові човни і одно благали бога крамарів та гендлярів спинити залізну руку зими бодай на день. Але та залізна рука вже налягала на країну. Під час хуги, що лютувала на Чілкуті, замерзали люди, і Расмунсен, не зогледівшись, одморозив собі пальці на ногах. Йому трапилася нагода поїхати з своїм вантажем у чужому човні, якого щойно спустили на воду, але з нього вимагали двісті доларів, а він не мав грошей.

— Я гадай, ви трошки зачекай, — казав йому швед-човняр, що саме тут знайшов свій Клондайк і був досить кмітливий, аби зрозуміти це. — Ще трошечки зачекай, і я зроблю вам гарного човна, будьте певні.

Здавшись на шведові слова, Расмунсен вернувся до озера Крейтер і здибав там двох газетярів, що порозкидали свої речі по всьому перевалі від Кам'яного дому до Щасливого табору.

— Авжеж, — мовив він чванькувато. — Я доправив до Ліндермену тисячу дюжин яєць і мого човна вже закінчують просмолювати. Я гадаю, що мені ще пощастило. Човни тепер у ціні, як ви знаєте, та їх і немає.

Почувши це, газетярі мало не з кулаками накинулись на Расмунсена, вимагаючи, щоб він узяв їх із собою, вимахуючи банкнотами у нього перед очима та побрязкуючи золотом. Спершу він не хотів і слухати, але врешті таки здався на підмову й нехотя погодився взяти їх за три сотні з кожного. Гроші за проїзд газетярі дали наперед. І поки вони писали до своїх газет про доброго самаритянина з тисячею дюжин яєць, добрий самаритянин поспішив назад до шведа на озеро Ліндермен.

— Гей, ви! Давайте мені цього човна! — замість привітання крикнув він, побрязкуючи грошима, що йому заплатили кореспонденти, й пожадливо поглядаючи на готове суденце.

Швед байдуже зирнув на нього й похитав головою.

— Скільки вам дають? Триста? Гаразд, ось вам чотириста. Беріть.

Расмунсен тицяв шведові гроші, але той відступався назад.

— Я гадай, що ні. Я сказав, що дам йому човна. Ви трошечки чекай....

— Ось вам шістсот. Це моє останнє слово. Берете чи ні? Скажете йому, що помилилися.

Швед вагався.

— Я гадай, що дам вам, — нарешті сказав він. І за якусь хвилину Расмунсен бачив уже, як він каліченою мовою силкувався з'ясувати іншим покупцям, що сталася помилка.

Отой німець посковзнувся й зламав ногу на кручі побіля Глибокого озера, розпродав свій крам по долару за дюжину і на одержані гроші найняв індіянів-носіїв, щоб допровадити його назад до Даї. Але двоє інших конкурентів вирушили в дорогу того самого ранку, що й Расмунсен із своїми супутниками-газетярами.

— Ви скільки маєте? — гукнув один із них, худенький чоловічок з Нової Англії.

— Тисячу дюжин! — гордовито відповів Расмунсен.

— Ого! А в мене вісімсот. І закладаюся, що я випереджу вас.

Кореспонденти пропонували позичити Расмунсенові грошей, якщо він хоче піти в заклад, але той відмовивсь, і янкі заклався з третім конкурентом, дужим сином моря, що знав і води, й доли і нахвалявся показати всім їм, як треба пливти. І показав: нап'яв брезентове вітрило і на кожній хвилі занурювався майже під воду. Він перший вибрався з Ліндермену і, нехтуючи кодолою, застряг із перевантаженим човном серед порогів у бурхливому вирі.

Расмунсен та янкі, що також мав двох пасажирів, перенесли вантаж на спині, а тоді перевели на кодолі порожні човни через небезпечне місце до озера Бенет.

Озеро Бенет, завдовжки двадцять п'ять миль, вузьке й глибоке, нагадувало лійку проміж гір, якою завжди гуляли бурі, Расмунсен отаборився на піщаній відрозі коло верхів'я, де стояло чимало людей і човнів, що збиралися йти назустріч полярній зимі. Прокинувшися вранці, Расмунсен побачив, що з півдня свистить вітер — остуджений сніговими

шпилями та крижаними долинами, він дихав таким самим холодом, як і північний вітер. Проте година видалась ясна, і янкі вже мчав на хвилях за першою голою відрогою під усіма вітрилами. Інші човни теж квапилися в дорогу, і газетярі й собі піддалися загальному запалові.

— Ми його наздоженемо до Оленячого переходу, — запевняли вони Расмунсена, як напнули вітрило і "Альму" облила перша крижана хвиля.

Расмунсен усе життя боявся води, але, стиснувши зуби, вчепивсь у весло, і обличчя йому наче скам'яніло. Його тисяча дюжин були тут, у човні, в нього перед очима, безпечно сховані під кореспондентськими пакунками, і водночас йому перед очима стояли якимось побитом маленький котедж та заставний лист на тисячу доларів.

Було страшенно холодно. Расмунсен раз по раз витягав стерно й закладав інше, а газетярі обрубували з нього кригу. Бризки, обливаючи човна, вмить замерзали, і нижня рея та вітрила швидко пообвисали бурульками. "Альма" змагалася з бурунами, аж дошки на дні тріщали, але замість вичерпувати воду, газетярам доводилося обрубувати кригу й викидати її за облавок. Відступу вже не було. Навіжена гонитва з зимою тривала далі, й човни один за одним відчайдушно мчали вперед.

— М-м-ми не м-можемо спинитися, навіть якби треба було рятувати свою душу, — крикнув один газетяр, клацаючи зубами не зі страху, а з холоду.

— Авжеж! Тримайтеся ближче до середини, старий! — мовив другий.

У відповідь Расмунсен тільки безглуздо посміхнувся. Кригою скуті береги вкривало, наче милом, шумовиння, і тільки серединою була ще надія втекти від величезних хвиль. Якби вони спустили вітрило, то хвиля наздогнала б човна і потопила. Коли-не-коли вони поминали чужі човни, стиснуті серед каміння, а одне судно в них на очах наскочило на пороги й

мало не розбилося. Маленька шлюпка позад них із двома чоловіками перекинулася догори дном.

— Д-дивіться вперед, старий! — гукнув той, що цокотів зубами.

Расмунсен посміхнувсь і так стис весло, аж рука заболіла. Разів з двадцять хвиля наздоганяла квадратову корму "Альми" й виносила її з-під вітру. Тоді вітрило починало безпорадно метлятися, і, тільки напружуючи всю силу, Расмунсенові щастило накермовувати човна як слід. Посмішка тепер немов примерзла до його уст і газетярам ставало моторошно, коли вони дивилися на нього.

Вони промчали повз самітну скелю за сто ярдів від берега. З вершини, що її заливало хвилею, кричав диким голосом якийсь чоловік, на мить перемагаючи бурю. Та не встиг той крик відлунати, як "Альма" проминула скелю, що видавалася чорною плямою серед шумовиння.

— От янкі й сів. А де ж моряк? — гукнув один з пасажирів.

Расмунсен глянув через плече, шукаючи поглядом чорне вітрило. Десь із годину тому виринуло воно поміж сивих хвиль з навітряного боку, і відтоді Расмунсен бачив, що воно дедалі зростає і наближається. Очевидячки, моряк полагодив човна й тепер надолужував згаяне.

— Гляньте, він наздоганяє нас!

Обидва пасажири облишили рубати кригу й теж стали дивитися на човна. Позад них лишилося двадцять миль озера Бенет — було де гуляти бурі та здійматися хвилями аж до неба. Поринаючи та підлітаючи вгору, немов дух бурі, моряк пролетів повз них. Величезне вітрило наче вихоплювало човна з гребенів хвиль, здіймало над водою і, гуркочучи, кидало в розчахнуті провалля проміж двох бурунів.

— Хвилі не впіймають його!

— Але він з-зануриться провою у воду!

Ще не доказали вони, як чорне вітрило зникло з очей за величезним буруном. Друга, третя хвиля перекотилася через те місце, але човен не з'являвся. "Альма" мчала далі. На воді спливли поламані весла, дошки із скриньок та ще ярдів за двадцять від "Альми" майнула серед хвиль рука та волохата голова.

На якийсь час трохи стишилося. Та коли замаячив другий берег, хвилі стали заливати човна, і газетярі вже не обрубували кригу, а заходилися вичерпувати воду цеберками. Але навіть це не допомагало. Тоді порозумівшися криком з Расмунсеном, вони взялися до своїх пакунків. Борошно, сало, боби, укривала, гасниця, мотузки та всілякий дріб'язок — усе, що попало до рук, — полетіло за облавок. На човні це одразу позначилося, він зачерпував менше води й легше здіймався на хвилі.

— Ну, досить! — суворо вигукнув Расмунсен, коли вони дісталися до верхніх скриньок з яйцями.

— Де там у біса досить! — відповів люто, весь тремтячи, один кореспондент. За винятком записних книжок, плівок та апаратів, вони пожертвували всім своїм добром. Він нахилився, схопив скриньку з яйцями й почав витягати її з мотузок.

— Киньте! Киньте, кажу вам!

Расмунсен якось витяг револьвера, ліктем притримуючи весло, і почав націлюватися. Газетяр стояв на лавці, похитуючись, і його обличчя перекривилося з німої люті й ненависті.

— Боже мій!

То крикнув другий газетяр, впавши долілиць на дно човна. "Альму", про яку Расмунсен на хвилину забув, підхопив вир і закрутив нею, мов

тріскою. Вітрило заметляло, рея з розгону шарпонулася вперед і штовхнула розлюченого газетяра за облавок, переломивши йому хребет. Щогла й вітрило пішли слідом за ним. Човна, що стратив напрямок, залила хвиля, і Расмунсен кинувся вичерпувати воду цеберкою.

За дальші півгодини повз них промчало кілька човнів — і маленьких, і таких, як "Альма", — але всі вони, страхом гнані, тільки й здатні були, що шалено мчати вперед. Нарешті десятитонна барка, сама наражаючись на загибель, спустила вітрило з навітряного боку й підсунулася до них.

— Назад! Назад! — заверещав Расмунсен.

Але його низький планшир[63] уже терся об важку барку, і другий газетяр видряпувався на високий облавок. Расмунсен, немов кішка, поліз по своїх пакунках на прову "Альми" і намагався задубілими пальцями прив'язати свого човна до мотузки, спущеної з барки.

— Вилазьте сюди! — кричав йому чоловік з рудими бурцями.

— У мене тут яйця, тисяча дюжин! — гукав у відповідь він. — Візьміть мене на буксир! Я заплачу!

— Вилазьте! — ревли з барки всі враз.

Величезна хвиля з білим верхом знялася над баркою, перекотилася через неї і майже залила "Альму". Люди махнули рукою на човна й заходилися наставляти вітрила, кленучи Расмунсена. А той і собі кляв їх. Щогла та вітрило, ще не одірвавшись до решти, немов кітва, тримали човна супроти вітру та хвилі, даючи Расмунсенові змогу вичерпувати воду.

За три години, закоцюблий, виснажений, белькочучи, немов сновида, але не кидаючи вичерпувати воду, Расмунсен наблизився до обмерзлого берега біля Оленячого переходу. Там урядовий кур'єр та метис-

провідник вивели його із смуги прибою, врятували вантаж і витягли "Альму" на берег. Вони добиралися в Доусон на рибальському човні, але затрималися через бурю і дали Расмунсенові притулок на ніч у своєму наметі. На ранок другого дня вони поїхали, а Расмунсен поклав собі залишитись. І після цього по всій Півночі пішла поголоска про чоловіка з тисячею дюжин яєць. Шукачі золота, які дісталися до місця, ще поки стала крига, принесли чутку, що він у дорозі. Сиві старожитці Сорокової Милі та Серкл-Сіті, бувальці з зашкарублими щелепами та затверділими від бобів шлунками, тільки-но зачувши його наймення, починали мріяти про курчата та овочі. Дая та Скагвей також цікавилися Расмунсеном і запитували про нього в кожного, хто перейшов через перевал. Врешті й Доусон, золотий Доусон, затуживши за яєчнею, пойнявся неспокоєм і при кожній нагоді намагався щось почути про нього.

Але Расмунсен нічого про це не знав. Наступного дня після аварії він полагодив "Альму" й рушив далі. Лютий східний вітер дув йому якраз насупроти з озера Тегіш, але він узявся до весел і мужньо гріб, хоч його раз у раз відносило назад, та доводилося ще й обрубувати з весел кригу. Як і інших мандрівників, його викинуло на берег біля Вітряного рукава; тричі його заливало водою й прибивало до берега на озері Тегіш, а на озері Марш він мусив спинитися, бо вода замерзла. "Альму" затерло кригою, але яйцям шкоди не сталося. Він дві милі ніс їх кригою до берега, а там спорудив їм сховище, що його потому ще довго показували люди, про Расмунсена згадуючи.

Півтисячі миль замерзлої землі пролягло до Доусона, а водою їхати вже не можна було. Однак Расмунсен як затявся: тільки обличчя йому якось дивно скам'яніло, коли він рушив назад пішки через озера. Що він витерпів у цій безлюдній дорозі, мавши одненьке укривало, сокиру та жменю бобів, годі й збагнути звичайному смертному. Тільки північний мандрівник міг би зрозуміти це. Досить того, що на Чілкуті його захопила хуртовина, і лікар в Овечому таборі відтяв йому два пальці на нозі. Та все ж він не здавався: до П'юджет-Саунду він мив посуд на "Павоні", а звідти пристав за кочегара на пасажирське судно до Сан-Франціско.

Виснажений, обідраний, з'явився він до банку, тягнучи ногу по блискучій підлозі, і попросив грошей під другого заставного листа. З-під рідкої щетини видніли худі щоки, а очі ніби запалися в глибокі ями й горіли холодним вогнем. Його руки зашкарубли з холоду та важкої праці, а під нігті понабивалося бруду та вугільної пилюки.

Він невиразно щось мимрив про яйця, крижані брили, вітри та припливи; коли ж йому відмовилися дати більш як тисячу, він почав щось недоладно верзти про ціни на собак, про їжу для них, а також про лижви, мокасини та зимові стежки. Йому дали півтори тисячі, тобто набагато більше, ніж вартий був котедж, і коли він надряпав свого підписа і вийшов за двері, всі полегшено зітхнули.

За два тижні він уже плентався через Чілкут з трьома санками, по п'ятеро собак у кожних. Одним запрягом керував він, а рештою — двоє індіянів. Біля озера Марш вони вибрали із схованки скриньки з яйцями й навантажили на санки. Але стежка була ще не втерта. Расмунсен виїхав на лід перший, і йому припало втоптувати сніг та відкидати крижані брили, що заважали на дорозі. Позад себе він не раз помічав дим від таборового вогню, що тоненькою цівкою здіймався вгору в тихому повітрі, і дивувався, чого ніхто його не наздоганяє. Він був чужий у цій країні й не розумів, у чім річ. Не розумів він і індіянів, коли ті силкувалися йому пояснити. А індіяни бачили, що то дурна праця, проте як уранці вони впирались і відмовлялися кидати табір, він примушував їх до роботи, погрожуючи револьвером.

Коли Расмунсен провалився на кризі біля Білого Коня і відморозив ногу — дуже чутливу до холоду, бо її раніш уже відморожено, — індіяни гадали, що він спиниться. Але він пожертвував одним укривалом, зробив із нього величезного мокасина, на цеберку схожого, і рушив далі, як звикле, з першими санками. То була жахлива праця, і індіяни з повагою ставилися до Расмунсена, хоч у нього за спиною постукували себе пальцями по чолі й значуще хитали головами. Однієї ночі вони спробували тікати, та свист куль змусив їх вернутися, злих, але покірних. А втім, вони були тільки дикуни з Чілкуту, тому, порадившися, надумали

вбити його; та він спав немов кішка, і ні вдень ні вночі їм не трапилося такої нагоди. Не раз вони намагалися розтлумачити йому, що означає той дим позаду, але він не розумів їх і лише став ще підозріліший. Коли ж індіяни сердито ухилялися від роботи, він швидко охолоджував їхній запал, показуючи револьвера, що завжди був напохваті.

Так він ішов неймовірно важкою стежкою з непокірними людьми і здичавілими собаками. Він змагався з людьми, що хотіли кинути його, вів боротьбу з собаками, женучи їх геть від яєць, змагався з кригою, холодом і болем у нозі, що ніяк не гоїлася. Не встигала рана затягнутися, як мороз діймав її знову, отже, болячка все ятрилася і була вже така завбільшки, як кулак. Ранками, коли він уперше ступав на ногу, йому голова йшла обертом і з болю робилося майже млосно. Потім, удень, нога звичайно коцюбла й давала себе знати аж увечері, коли він залазив під укривала й намагався заснути. Проте він, ось іще недавно службовець, що все своє життя просидів за столом, працював так, що вимучував індіян і заганяв навіть собак. Але сам він не здавав собі справи, скільки йому доводилося працювати й скільки терпіти. Він був людина, що віддається лише одній ідеї, і тепер, коли та ідея з'явилася, вона цілком опанувала його. На першому плані його свідомості був Доусон, на останньому — тисяча дюжин яєць, а посередині між ними метлялося його власне я, що все намагалося звести їх до одної блискучої мети. І тією блискучою метою стали п'ять тисяч доларів, завершення його теперішньої ідеї і вихідний пункт до якоїсь нової, хоч яка б там вона була. Поза цим Расмунсен зробився автоматом. Він не помічав, що навкруги діється, дивився на світ немов крізь темне скло, і до всього йому було байдуже. Руки його працювали, наче машина; так само працювала й голова. Обличчя його стало таке напружене, що навіть індіяни лякалися й чудувались із дивної білої людини, що поробила їх невільниками й примушувала так безглуздо працювати.

А потім, на озері Ле-Барж, ударили морози, космічний холод накинувся на верхівку нашої планети, термометр показував шістдесят і більше градусів під нулем. Мандруючи без запони, щоб вільніше дихати, Расмунсен застудив собі легені, і далі, всю подорож, його не кидав сухий,

деручкий кашель, що особливо дошкуляв, як він сидів у диму коло багаття або надміру працював. На річці Тридцята Миля було багато ополонок, прикритих зверху тонкою кригою, оманливою і непевною. На ту кригу не можна було покладатися, але Расмунсен зважився йти нею, витягаючи револьвера, коли його супутники опиналися. А все ж, долаючи ті снігові кладки, присипані зверху, вони намагалися запобігти небезпеці: переходили їх на лижвах, поземно тримаючи в руках довгі жердини; за них можна було вчепитися у разі, якби лід проломився. Перейшовши на другий бік, вони кликали собак. Але саме на такому місці, де під снігом була таловина, один індіянин знайшов собі кінець. Він провалився у воду, як ніж у сметану, а течія підхопила його під крижане накриття.

Тієї ж ночі при блідому сяйві місяця утік його товариш. Даремно Расмунсен прострілював мовчазну порожнечу з револьвера, виявляючи радше поспіх, аніж уміння. За тридцять шість годин індіянин той добувся до поліційного поста на річці Великого Лосося.

— Він… Він… Він чудна людина! Так якби… з головою в нього не гаразд, — пояснював тлумач враженому капітанові. — Як? Атож, з глузду з'їхав, збожеволів чоловік. Тільки про яйця, весь час про яйця, розумієте? Скоро прийде сюди.

Минуло кілька день, і з'явився Расмунсен; усі собаки одним запрягом тягли троє санок, докупи зв'язаних. Це було незручно, і там, де дорога була аж надто погана, доводилось перетягати кожні санки окремо, хоч ціною геркулесових зусиль йому щастило правити санки всі разом. Расмунсен, очевидно, не схвилювався, коли поліційний капітан сказав, що його індіянин іде вже узгір'ям на Доусон і тепер, мабуть, на півдорозі між Селкірком та річкою Стюарт. Не зацікавило його й повідомлення, що поліція пробила стежку аж на Пеллі; він-бо вже дійшов до того, що байдуже, як фаталіст, сприймав усе, чи то добре, чи погане. Та коли йому сказали, що Доусон голодує, він усміхнувся, запряг собак і подався далі.

На другому привалі після поліційного поста він, нарешті, довідався про таємницю того диму позаду. Як тільки в таборі на Великому Лососі дізналися, що дорогу прокладено до Пеллі, не було вже потреби довше баритися ззаду; і Расмунсен, скулившися самотній коло вогню, бачив, як повз нього одні за одними мчали санки. Спочатку проїхали кур'єр і метис, що витягли його з озера Бенет, далі пошта до Серкл-Сіті на двох санках, а тоді вже в Клондайк рушили різномасті шукачі щастя. Собаки й люди були свіжі й гладкі, а Расмунсен та його запряг — кволі й виснажені, сама шкіра та кістки. Люди, що їхні багаття курилися позаду, мандрували один лише день з трьох, відпочиваючи та ощадячи сили на той час, коли можна буде вже їхати рівною втертою стежкою, а Расмунсен поспішав уперед, щодня по бездоріжжю, виснажуючи собак та заганяючи їх до останку.

Самого ж його ніщо не могло зламати. Ті свіжі, невиснажені люди дякували йому ласкаво за дбайливість, дякували, відверто посміхаючись та нахабно глузуючи з нього; і тепер, зрозумівши все, він не відповідав їм нічого, навіть не розсердився. Йому було байдуже. Його ідея, її суть не змінилася. Тут він і його тисяча дюжин, а там Доусон; отже, все лишилося так, як і було.

На Малому Лососі скінчилася їжа собакам. Він віддав їм свої харчі, а сам аж до Селкірка годувався тільки бобами — брунатними бобами, дуже поживними, але такими нестравними, що після них його хапало за шлунок і він години зо дві ходив, зігнувшись у дугу. Але на дверях факторії в Селкірку висіла оповістка, що пароплави не ходять угору Юконом ось уже два роки, отож харчі тут були дорогі. А проте агент компанії запропонував обміняти на кожне яйце по повній чашці борошна, та Расмунсен похитав головою й подався далі.

Десь за факторією йому пощастило купити мерзлу конячу шкуру для собак. Коней забивали чілкутські гуртівники, а требіж забирали індіяни. Він спробував сам їсти шкуру, та шерсть роз'ятрювала йому виразки в роті, намуляні бобами, і вони нестерпно боліли.

Тут, у Селкірку, він уже зустрів перших утікачів з Доусона. Голод гнав їх звідти, вони сумним натовпом сунули по стежці.

— Нема їжі, — казали вони хором. — Нема їжі, отже, треба тікати. Люди молять бога, щоб хоч на весну стало краще. Борошно — долар за півфунта, і то його не продають.

— Яйця? — перепитав хтось із натовпу. — Долар за одне, але їх немає.

Расмунсен швидко підрахував.

— Дванадцять тисяч доларів, — сказав він голосно.

— Що?

— Нічого, — відповів він і погнав собак далі.

Коли він добувся до річки Стюарт, за сімдесят миль від Доусона, п'ятеро собак пропало, а решта, вкрай виснажені, ледве на ногах трималися. Расмунсен сам теж запрягся в посторонки, тягнучи щосили. Та все одно він проходив хіба десять миль у день. Його щоки й ніс, не раз уже відморожені, поробились якісь криваво-чорні, і на них страшно було дивитися. Великий палець, відділений від решти пальців, бо доводилось тримати стернову жердину, був так само відморожений і дуже болів. Чудернацький мокасин і досі огортав йому ногу, і тій нозі почав дошкуляти якийсь дивний біль. На Шістдесятій Милі останні боби, які він уже давно паював, скінчились, але він уперто відмовлявся почати яйця. Він не міг припустити навіть такої думки і плентався, спотикаючись та падаючи, аж до річки Індіяна. Тут щедрий старожитець пригостив його свіжою лосениною, яка надала йому і його собакам нової сили, а в Енслі він підбадьорився, бо втікач, що годин п'ять тому вийшов з Доусона, запевняв, що він матиме долар з чвертю за кожне яйце.

Серце йому калатало, а коліна тремтіли, коли він видирався на крутий берег біля Казарм у Доусоні. Собаки були такі кволі, що довелося пристати; чекаючи, поки вони відпочинуть, він сперся на жердину. Саме тоді нагодився якийсь чоловік, дуже пристойно зодягнений у велике ведмеже хутро. Він спинився й цікаво глянув на Расмунсена, тоді пильно оглянув собак і троє прив'язаних одні до одних санок.

Що там у вас? — спитав він.

— Яйця, — хрипко відповів Расмунсен майже пошепки.

— Яйця! Ура! Ура! — підскочив той і затанцював на місці, мов навіжений. — Невже це все яйця?

— Атож.

— Скажіть, ви, певне, й є той Чоловік із Тисячею Дюжин? — Він обійшов санки й приглянувся Расмунсе-нові з другого боку. — Кажіть же, це справді ви?

Расмунсен, не цілком його розуміючи, все ж потакнув, і чоловік трохи заспокоївся.

Скільки ж ви хочете за них? — спитав він обережно.

Расмунсен повівся сміливо.

— Півтора долара, — сказав він.

— Хай буде! — відповів чоловік поквапливо. — Давайте дюжину.

— Я… я хочу сказати, півтора долара за кожне, — пояснив нерішуче Расмунсен.

— Авжеж, я чую. Давайте дві дюжини. Ось золотий пісок.

Чоловік витяг набиту, з добру ковбасу завбільшки, торбину золота й байдуже стукнув нею об жердину. Расмунсенові стало якось млосно, залоскотало в носі, його пойняло непереможне бажання сісти й заплакати. А навколо вже збирався зацікавлений натовп, люди один по одному просили яєць. Расмунсен не мав на чому важити, але чоловік у ведмежому хутрі приніс вагу і послужливо відміряв золотий пісок, поки Расмунсен роздавав яйця. Незабаром коло нього почалася штовханина й галас. Кожен хотів купити, вимагав, щоб йому дали першому. І що більше хвилювалися покупці, то більше заспокоювався Расмунсен. Щось тут не так. Недарма люди хапають його товар. Краще спершу відпочити й дізнатися, яка ціна на яйця. Може, вони коштують по два долари. Хай там як, а по півтора йому завжди дадуть.

— Годі! — гукнув він, коли продав зо дві сотні. — Більше не продаю. Я вимучився. Спочатку мені треба знайти собі житло, а тоді прошу до мене.

Юрба загула, але чоловік у ведмежому хутрі підтримав Расмунсена. Двадцять чотири морожених яйця торохтіло в його містких кишенях, і йому байдуже було, чи інші дістануть ще їх, чи ні. Крім того, він бачив, що Расмунсен ледве на ногах тримається.

— Там праворуч, за другим рогом від "Монте Карло", є хатина, — сказав він. — У неї вікно з пляшок з-під содової води. Вона не моя, але мені доручено віддати її в комірне. Десять доларів у день, це зовсім не дорого. Ідіть просто туди, а я зайду пізніше. Не забудьте: вікно з пляшок з-під содової води.

— Тра-ля-ля! — за мить заспівав він. — А я піду їсти яєчню та мріяти про домівку.

Ідучи до хатини, Расмунсен згадав, що він голодний, і дорогою купив трохи їжі в крамниці компанії та ще шмат м'яса в різника і сухої лососини

для собак. Легко знайшовши хатину, він навіть собак не розпряг, а найперше розпалив вогонь і поставив варити каву.

— Півтора долара за яйце… Тисяча дюжин… Вісімнадцять тисяч доларів! — мурмотів він сам до себе, заходячися коло грубки.

Коли він кинув шмат м'яса на сковорідку, відчинилися двері. Расмунсен обернувся. То був чоловік у ведмежому хутрі. Зайшов він дуже рішуче, певно, з якимось наміром, але, глянувши на Расмунсена, начебто розгубився, і на обличчі його відбилася ніяковість.

— Я… я хотів… — почав він і спинився.

Расмунсен подумав, що він прийшов правити гроші за хатину.

Ось що, хай йому чорт! Яйця, щоб ви знали, тухлі.

Расмунсен захитався. Його наче хтось луснув обухом по лобі й приголомшив. Стіни похилилися й затанцювали круг нього. Він простяг руку, щоб спертися, і поклав її просто на грубку. Різкий біль і дух підсмаленого м'яса привели його до тями.

— Ага, — сказав поволі він, дістаючи з кишені торбинку. — Ви хочете забрати назад свої гроші.

— Річ не в грошах, — сказав чоловік, — але чи немає у вас яєць добрих?

Расмунсен хитнув головою.

— Краще візьміть гроші.

Але той відмовився й позадкував до дверей.

— Я прийду, — сказав він, — коли ви передивитеся свій крам і побачите, що там є.

Расмунсен укотив до кімнати оцупок, повносив скриньки. Сам він був цілком спокійний. Тоді узяв сокиру й заходився одне по одному розрубувати яйця. Половинки він пильно роздивлявся, а тоді кидав додолу. Спочатку він брав яєчка вибірково, з різних скриньок, потім став рубати поспіль. Купа долі усе більшала. Кава википіла, в хатині стояв чад із горілого м'яса. Расмунсен рубав уперто й одноманітно, аж поки скінчив останню скриньку.

Хтось постукав у двері, постукав удруге, а тоді увійшов сам.

— Що за гидота! — гукнув він, спиняючись біля порога. Розрубані яйця почали відтавати коло грубки і неприємний дух ставав чимраз прикріший.

Певне, зіпсувалися на пароплаві, — мовив він.

Расмунсен втупився в нього порожнім поглядом.

— Я Меррей, Джім Меррей Огрядний. Мене тут усі знають, — почав незнайомець. — Я чув, що ваші яйця тухлі і пропоную вам двісті доларів за всі. Вони не те, що лососина, але все ж таки буде їжа собакам.

Расмунсен наче скам'янів. Він ані поворухнувся.

— Ідіть до дідька! — сказав він спокійно.

— Та ви поміркуйте. Це добра ціна за таку гидоту. Краще, аніж нічого. Дві сотні. То як, га?

— Ідіть до дідька, — вдруге тихо мовив Расмунсен. — І то якнайшвидше.

Меррей роззявив рота в подиві, а потім, не зводячи з Расмунсена очей, позадкував надвір.

Расмунсен вийшов слідом за ним і випряг собак. Він кинув їм усю лососину, що купив для них, і змотав посторонки від санок. Тоді увійшов до хати й зачинив двері на клямку. Чад із перегорілого на вугілля м'яса їв йому очі. Він виліз на ліжко, перекинув посторонок через сволока й приміряв на око, чи не буде високо. Мабуть, йому видалося, що посторонок закороткий, бо він поставив стільчика на лежанку й став на нього. Зробивши зашморга на кінці посторонка, він просунув у нього голову, а другий кінець прив'язав до сволока. Тоді ногою вибив з-під себе стільчика.

ІСТОРІЯ ДЖІС-УК

Жертви бувають різні, але суть їхня завжди та сама. І парадокс полягає в тому, що людина зрікається наймилішого на світі задля чогось іще милішого. Так бувало завжди. Так було, коли Авель приносив жертву від первістків отари своєї та від овець ситеньких. Ті первістки й вівці ситі були наймиліші йому від усього на світі, а все ж віддавав він їх, щоб мати добрі стосунки з богом. Так вчинив і Авраам, кладучи свого сина Ісаака на жертовний камінь. Він дуже любив Ісаака, але бога чомусь любив ще дужче. А може, просто його боявся. Та хоч як там було, а кілька мільярдів людей увірили, що він любив бога й жадав служити йому.

Оскільки ж визнано, що любов — служіння і що жертвувати — означає служити, то виходить, що Джіс-Ук, проста жінка темношкірого племені, любила великою любов'ю. Вона вміла читати лиш прикмети погоди й сліди звірів, не знала історії і не чула ніколи про Авеля та Авраама, їй пощастило уникнути навчання в милосердних сестер місії Святого хреста, і ніхто не розповів їй про моавитянку Рут, що зреклася

навіть свого бога задля чужої жінки з чужого краю. Джіс-Ук навчено жертвувати тільки під загрозою батога, як собаку, що жертвує вкраденою кісткою. А все ж, як пора настала, вона зуміла піднестися на королівську височінь білої раси й здобутися на справді королівську жертву.

Ось вам розповідь про Джіс-Ук, а також про Нійла Бонера й Кіті Бонер і двох нащадків Бонерових.

Джіс-Ук мала темну шкіру, але не була індіянка, ані ескімоска, ані навіть інуїтка[64]. В давніх переказах, що передавалися з уст в уста, згадувано ім'я якогось Сколкса, індіянина з племені тоят на Юконі, що замолоду подався вниз до Великої Дельти, де жили інуїти, й одружився там з жінкою на ім'я Олілі. Мати Олілі була ескімоска, а батько інуїт. А від Сколкса й Олілі народилася Гелі, напівтоятка, на чверть інуїтка й на чверть ескімоска, і ця Гелі стала бабунею Джіс-Ук.

Гелі, що в ній змішалася кров трьох племен, не мала упередження до ще більшої мішанини в крові своїх нащадків і одружилася з росіянином, торгівцем хутрами на прізвище Шпак, знаним ще і як Товстун. Цього Шпака названо росіянином лише за браком відповіднішого слова. Шпаків батько був слов'янин із південних земель, засланий на каторгу до копалень живого срібла. Звідти він утік у північний Сибір, надибав жінку з Оленячого племені на ім'я Зімба, і та Зімба стала матір'ю Шпака, діда Джіс-Ук.

Якби Шпака не заполонили ще хлопцем поморяни, що животіли в злиднях на березі Льодовитого океану, він не став би дідом Джіс-Ук, і нам не довелось би оповідати цієї історії. Але поморяни таки взяли його в полон; звідти він утік на Камчатку, далі попав на норвезьке китоловне судно, що поверталося в Балтійське море. Незабаром після того Шпак опинився в Петербурзі, а за кілька років уже простував на схід, тим самим тяжким шляхом, яким п'ятдесят років тому волікся в кайданах його батько. Тільки що Шпак був людина вільна, на службі в Російському хутряному товаристві. І, як службовець цього товариства, він посувався

чимраз далі й далі на схід, аж урешті перетяв Берінгове море й опинився в російській Америці. В Пестиліку, поблизу Великої Дельти Юкона, він одружився з Гелі, яка стала бабунею Джіс-Ук. Від цього шлюбу народилася дівчинка Тюксен.

З наказу товариства Шпак поїхав човном на кількасот миль проти води Юконом до поста Нулато, взявши з собою Гелі й маленьку Тюксен. Це було року 1850, і того ж таки року прибережні племена індіян, напавши на Нулато, й сліду з нього не залишили. Загинули й Шпак, і Гелі, а маленька Тюксен тієї жахливої ночі десь зникла. І донині тояти запевняють, що вони не приклали рук до плюндрування Нулато, але факт, що Тюксен зросла поміж них.

Тюксен була у шлюбі з двома братами тоятами, і від жодного не мала дітей. Тому інші жінки похитували головами, дивлячись на неї, і з-поміж тоятів не знайшлося третього чоловіка, що захотів би взяти безплідну вдову. Але в тій саме добі на кількасот миль вище, у Форті Юконі, жив собі чоловік на ім'я Спайк О'Браєн. Форт Юкон належав Компанії Гудзонової затоки, а Спайк О'Браєн був один із її службовців. З нього був добрий службовець, але йому почало здаватися, що служба погана, і з часом його так опосіла та думка, що він утік. Щоб трапити назад до Йоркської факторії на Гудзоновій затоці, треба було мандрувати цілий рік від поста до поста. Крім того, пости належали компанії, і він знав, що не зможе уникнути її лабет. Лишалася єдина дорога — униз Юконом. Правда, тоді ще жодний білий не їздив за водою Юконом, і жодний білий не знав, куди Юкон тече, у Льодовитий океан чи в Берінгове море, але Спайк О'Браєн був кельт і завжди любив небезпечні пригоди.

За кілька тижнів, вимучений, знесилений з голоду і мало не вмираючи з пропасниці, він увігнувся носом човна в берег тоятського селища і відразу ж зомлів. За тих кілька тижнів, поки Спайк О'Браєн набував сили, він побачив Тюксен, і вона сподобалася йому. Як і батько Шпака, що дожив до похилого віку поміж сибірського Оленячого племені, Спайк О'Браєн теж міг доживати віку з тоятами. Та непосидюча вдача гнала його далі.

Як колись із Йоркської факторії добувся він до Форту Юкону, так і тепер він міг податися від Форту Юкону до моря й здобути слави, що перший перетяв північно-західну територію суходолом. Отож поплив він униз річкою і таки здобув тієї слави, але ніхто не занотував його звитязтва на сторінках історії і не оспівав у піснях. Останні роки він тримав шинок для матросів у Сан-Франціско, де всі його вважали за страшенного брехуна, тому що він казав щиру правду. А безплідна Тюксен привела дитину. То й була Джіс-Ук. Родовід її простежено так докладно на те, аби показати, що вона не індіянка, не ескімоска, не інуїтка та й взагалі не належала до жодного племені; та ще аби показати, яке заплутане походженя кожного з нас і як дивно перемішується насіння, з якого ми зростаємо.

Непосидяча кров волоцюг та спадкові властивості багатьох рас надали дивної вроди Джіс-Ук. Либонь, надто своєрідної і досить східного типу, щоб збити з пантелику кожного етнолога, який завітав би сюди. Дівчина була гнучка й зграбна. Напевне, від батька дістала вона тільки буйну уяву. А може, гаряча кельтська кров зробила її обличчя не таким смаглявим, а тіло — яснішим, але це міг бути й спадок від Шпака Товстуна, який одідичив колір шкіри від слов'янських предків. Особливо гарні були її великі блискучі чорні очі, очі людини мішаної раси, та ще й довгасті — ознака зіткнення темної раси з білою. Вона знала, що має в собі кров білих людей, і це надавало їй амбітності. Але вихованням і поглядами на життя вона була звичайна собі тоятська індіянка.

Якось узимку, коли Джіс-Ук була ще молода дівчина, в життя її увійшов Нійл Бонер. Увійшов він у її життя, так само, як і прибув до цієї країни, не з власної волі. Справді, він проти свого бажання приїхав на Північ. Поки його батько стриг купони та викохував троянди, а мати захоплювалася світським життям, він ступив на слизьку стежку. З натури він не був зіпсутий, але людина, яка має що їсти, а нічого не робить, мусить витрачати кудись надлишок енергії, і Нійл Бонер був саме така людина. Він так завзято витрачав свою енергію, що, коли виявилися неминучі наслідки, його батько, Нійл Бонер-старший, виліз із своїх троянд і злякано втупився очима в сина. Тоді поспішив до приятеля й

однодумця, з яким звик радитися про купони й троянди, і вони вдвох вирішили долю молодого Нійла Бонера. Хлопець мусить поїхати десь далеко і спокутувати свої пустощі, щоб стати таким самим порядним громадянином, як і вони.

Ту постанову легко було виконати: молодий Нійл трохи каявся й дуже соромився, а обидва приятелі мали чималі паї в Компанії Тихоокеанського узбережжя. Компанії цій належали цілі флотилії річкових та морських суден, до того ж вона прибрала до рук сотні тисяч квадратових миль суходолу, що його на географічних картах позначено білими плямами. Отож ця компанія послала Нійла Бонера-молодшого на Північ, саме на ті позначені білим місця, щоб він там попрацював і навчився бути гідним свого батька. "П'ять років простого життя, близько до природи та далеко від спокус зроблять з нього людину", — сказав Нійл Бонер-старший і знов заліз у свої троянди. Молодий Нійл, зціпивши зуби, виставив уперед підборіддя і взявся до роботи. Він виконував свої обов'язки добре й зажив хвали свого начальства. Роботи він не любив, але вона єдина могла врятувати його від божевілля.

Перший рік свого життя на Півночі він хотів умерти. Другий рік проклинав бога. Третій рік він то кликав смерть, то проклинав бога і, тяжко знервований, посварився з людиною, що обіймала вищу посаду. В суперечці він переміг, але останнє слово сказала людина з вищої посади, і те слово послало Нійла Бонера в таку глушину, що порівняно з нею попереднє місце видавалося раєм. Проте він не нарікав, бо Північ устигла зробити з нього людину.

На позначених білим місцях на карті то тут, то там трапляються маленькі кружальця, немов літера "О". Збоку біля таких кружалець стоїть назва, приміром: "Форт Гамільтон", "Пост Янана", "Двадцята Миля", і через це може видатися, що біла просторінь рясно усіяна селами та містами. Але насправді це не так. "Двадцята Миля", схожа на решту факторій, — то лише рублена хата, така завбільшки, як звичайна крамниця з кімнатами до винайму нагорі. За хатою в дворі видно повітку на високих палях та ще одну чи дві комори. Двір не огороджено, і сягає

він аж до обрію і навіть далі, в незнану просторінь. Інших будівель не побачите, хіба тояти отаборяться часом на зимівлю за милю чи дві нижче коло Юкону. Отака Двадцята Миля, один із численних паростків Компанії Тихоокеанського узбережжя. Тут агент компанії з своїм помічником вимінюють в індіян крам на хутра та продають випадковим мандрівникам харч за золотий пісок. Тут також агент та його помічник усю довгу зиму палко прагнуть весни, а коли нарешті надходить весна, проклинаючи все на світі, перебираються на дах, поки Юкон вимиває все приміщення. І от сюди, четвертого року своєї праці на Півночі, дістався Нійл Бонер.

Він не позбавляв посади свого попередника — людина, яка виконувала досі обов'язки агента, вкоротила собі віку "через суворі умовини життя", як сказав його помічник, що залишився тут. Правда, біля тоятських вогнищ ходили інші чутки. Помічник був згорблений чолов'яга із запалими грудьми й запалими щоками, ледь прикритими ріденькою бородою. Він страшенно кашляв, немов легені йому з'їдали сухоти, а очі його горіли божевільним гарячковим огнем, властивим сухотникам в останній стадії. Звався він Пентлі, Амос Пентлі. Бонер не вподобав його, хоч і почував жаль до безпорадної самотньої людини. Вони не заприятелювали, ці двоє, дарма що більше, ніж хто, мали б жити в злагоді перед лицем холоду, мовчання й темряви довгої зими.

Кінець кінцем Бонер вирішив, що Амос якийсь причинний, і дав йому спокій, справляючи сам усю роботу, опріч куховарства. Проте Амос і далі скоса поглядав на нього й не ховав зненависті. Від цього Бонерові було дуже важко: адже приязна усмішка, бадьоре слово й співчутливий погляд набагато б полегшили їхнє спільне тяжке життя. Зима лише почалась, а Нійл уже збагнув, що з таким помічником його попередник мав досить причин укоротити собі віку.

Дуже тоскно було на Двадцятій Милі. Навкруги, аж до самого обрію, простягалася похмура пустка. Сніг, чи радше паморозь, огорнув холодною кереєю землю, скувавши все мовчанням смерті. Година стояла ясна й холодна, термометр уперто показував від сорока до п'ятдесяти градусів під нулем. А тоді зайшла відміна. Потроху в повітря здіймалася

волога, що скупчилася в олив'яні безформні хмари. Зробилося зовсім тепло, термометр підскочив до мінус двадцяти. З неба почали падати тверді замерзлі кристали, що рипіли під ногами, немов цукор або сипкий пісок. Потім вигодинювалось і холоднішало, а коли збиралося стільки вологи, що вона, мов ковдрою, вкривала землю — знову теплішало. І це було все. Нічого не ставалося більше. Не було хуртовин, не вирувала вода, не лускали дерева в лісі. Нічого, лиш випадав сніг, а опісля небо ясніло й насідав мороз. Можливо, найзначнішим явищем за всі ті нудні тижні було те, що температура підскочила до нечуваної висоти — п'ятнадцять градусів під нулем. Потім, щоб урівноважити це, вдарили такі морози, що живе срібло замерзло, а спиртовий термометр два тижні показував понад сімдесят під нулем, а тоді тріснув, і важко вже було сказати, який після того стояв мороз. Далі — регулярно до нудоти — ночі почали довшати, аж поки день давав про себе знати лиш коротким відблиском світла в суцільній темряві.

Нійл Бонер був товариська людина. Навіть колишні його божевільні витівки, за які він одбував кару, викликані були надмірною товариськістю, і ось четвертого року свого вигнання він опинився в товаристві — саме це слово видається тут пародією — відлюдної мовчазної істоти, що в її похмурих очах завжди палала незрозуміла глибока зненависть до нього. Бонер, котрому приязна розмова не менш була потрібна, як повітря всьому живому, тинявся, немов примара, з мукою споминаючи колишнє веселе життя. Удень обличчя йому було суворе, а вуста міцно стулені, але вночі він кидався в постелі, ламав руки й голосно плакав, наче мала дитина. Часто він згадував оту особу, що обіймала вищу від нього посаду, й проклинав її цілісінькими годинами. Проклинав і бога. Але бог знає все і в серці своїм не має гніву до смертного, який проклинає його на Алясці.

І ось сюди, на Двадцяту Милю, прийшла Джіс-Ук купити борошна й сала, намиста і яскравого краму на гаптування, прийшла — хоч сама того й не відала, — щоб самотнього чоловіка зробити ще самотнішим, щоб уві сні він ловив руками порожнечу в свої обійми. Бо Нійл Бонер був лише чоловік. Коли він уперше угледів Джіс-Ук у крамниці, то довго дивився на неї, як дивиться вимучена спрагою людина на джерело погожої води. А

вона, мавши в жилах своїх кров Спайка О'Браєна, всміхнулася йому просто у вічі — не як темношкірі всміхаються людям панівної раси, а як жінка всміхається чоловікові. Далі мало статися неминуче, але Нійл не розумів цього і що дужче прагнув дівчини, то запекліше боровся зі своєю жагою. А вона? Вона була Джіс-Ук, вихована так, як тоятська індіянка.

Вона часто навідувалася по крам до поста. І часто сиділа біля великої груби, розмовляючи з Нійлом Бонером каліченою англійською мовою. І він уже загодя чекав на неї, а лучалося, що вона не приходила, — нудився й місця собі не знаходив. Часом він починав замислюватися над цим і тоді зустрічав Джіс-Ук стримано й холодно. У таких випадках дівчина гнівалася, бентежилася — їй здавалося, що він нещирий з нею. Та здебільшого він одганяв від себе думки, і тоді весь будинок сповнювався їхнім веселим сміхом. Амос Пентлі, що задихався, немов витягнена на пісок рибина, надриваючись тяжким кашлем, дивився на них і посміхався. Він, що так хотів жити, мусив померти, і його вогнем пекла думка, що інші можуть жити. Він ненавидів Бонера за те, що в ньому буяло життя і променіли радістю очі, коли він бачив Джіс-Ук. Щодо нього самого, то на одну вже згадку про дівчину збурена кров лилася йому горлом.

Джіс-Ук мислила просто, не зналася на тонкощах життя і читала в душі Амосовій, немов у книжці. Вона застерегла Бонера одверто і без зайвих слів. Але звиклий до складності цивілізації Нійл тільки посміявся з її страху. Для нього Амос був жалюгідним бідолахою, на якого чатує домовина: Бонер, що вже й сам чимало вистраждав, легко дарував провини іншим.

Одного ранку, під люті морози, Нійл Бонер пішов після сніданку до крамниці, де вже чекала Джіс-Ук, рожева з холоду. Вона прийшла купити мішок борошна. За кілька хвилин Нійл, стоячи на снігу, прив'язував уже борошно до її санок. Нахиляючися, він відчув, що йому судомить шию, і стривожився, вгадуючи якусь недугу. Затягти останній вузол на ремені, він спробував випростатись, але його схопили корчі, й він упав у сніг. Задубілий, з одкиненою назад головою, випростаними руками й ногами

та вигнутою спиною, він бився в корчах так, наче хтось роздирав тіло йому на шматки. Джіс-Ук мовчки приклякла біля нього, але він судомно стиснув їй руки, і поки його корчило, дівчина не могла нічого вдіяти. За якусь хвилину корчі послабшали, й тілом Бонеровим оволоділа кволість: на чолі виступив піт, а на губах — піна.

— Мерщій! — пробурмотів він чудним, хрипким голосом. — Мерщій до хати!

Він почав був рачкувати, але Джіс-Ук підвела його своїми дужими руками й допомогла добратися до крамниці. Ледве він увійшов туди, як знову почалися корчі. Дівчина не могла втримати його, і він, скоцюрбившись, покотився по підлозі. Амос Пентлі, що саме увійшов, зацікавлено дивився на Нійла.

— Ой Амосе! — вигукнула Джіс-Ук, не тямлячись із жаху й безпорадності. — Він умирає, га?

Але Амос тільки мовчки знизав плечима й дивився дали Тіло Бонерове ослабло, напружені м'язи попустило, а на обличчі проступив вираз полегкості.

— Мерщій, — прохрипів він крізь зуби, тимчасом як рота йому знову звело від корчів та від зусилля стримати їх. — Мерщій, Джіс-Ук! Ліки! Не зважай! Тягни мене!

Вона знала, що скринька з ліками стоїть за грубкою в глибині кімнати, й потягла туди за ноги Бонера, що знову бився в корчах. Коли його відпустило, він почав поволі, кволо нишпорити в скриньці. Він бачив, як гинули собаки з такими самими нападами, як у нього, і знав, що робити. Він знайшов пляшечку хлоралгідрату, але пальці йому були надто кволі й негнучкі, щоб витягти корок. Джіс-Ук відіткнула пляшечку, але на нього знову напали корчі. Отямившися, Нійл побачив одкриту пляшечку й, заглянувши у великі чорні очі дівчини, прочитав у них те, що

чоловік завжди читає в очах коханої жінки-дружини. Заживши велику дозу ліків, він упав у новому нападі корчів, а як напад минув, насилу зіпнувся на лікоть.

— Слухай, Джіс-Ук, — промовив він дуже повільно, розуміючи, що не можна гаяти часу, однак боячись і поспішити. — Роби, що я скажу. Лишайся біля мене, але не чіпай мене. Мені потрібний спокій, проте ти не повинна покидати мене. — Щелепи йому почало судомити, а обличчя пойняли дрижаки, але він опанував себе. — Не йди. І не дозволяй іти Амосові. Розумієш? Амос мусить лишитися тут.

Вона кивнула головою. Бонера й далі корчило, але напади були чимраз легші й не так часто хапали його. Джіс-Ук не відходила нікуди, однак, пам'ятаючи наказ, не насмілювалася торкнутися його. Амос раптом занепокоївся й хотів вийти до кухні, але очі їй грізно спалахнули, і він лишився на місці. Чути було тільки, як він важко дихав та надсадно кашляв.

Бонер спав. Відблиск світла, що позначив день, згас. Амос, з якого Джіс-Ук не зводила погляду, запалив гасові лампи. Почався вечір. Небо у вікні, що виходило на північ, забарвилось північним сяйвом, яке спалахувало та пригасало серед темряви. Трохи згодом Нійл Бонер прокинувся. Перш за все подивившись, чи Амос не вийшов, він усміхнувся до Джіс-Ук і підвівся. Тіло йому заклякло, м'язи боліли, і він через силу всміхався, обмацуючи себе, ніби хотів упевнитись, чи, бува, не зазнав якої шкоди. Тоді обличчя його набрало суворого рішучого виразу.

— Джіс-Ук, — мовив він, — візьми свічку й піди до кухні. Там на столі їжа: сухарі, боби, сало і кава в казанку на плиті. Принеси усе це сюди на прилавок. А ще принеси склянки та воду й віскі; ти найдеш їх на верхній поличці в шаховці. Не забудь за віскі.

Випивши склянку міцного віскі, Нійл заходився пильно розглядати скриньку з ліками, відкладаючи набік деякі пляшки та пляшечки. Тоді

взявся до їжі, пробуючи зробити аналіз. Ще бувши в коледжі, він працював у лабораторіях, та й сам був досить кмітливий, щоб домогтися свого, коли навіть не мав під рукою всього потрібного. Корчі, що були в нього під час нападів, полегшували справу, і він знав, чого треба шукати. В каві не було трійла, в бобах так само. Бонер звернув найбільше уваги на сухарі. Амос, що не розумівся на хімії, зацікавлено дивився, що той робить. Але Джіс-Ук, яка безмежно вірила в мудрість білої людини, а особливо в мудрість Нійла Бонера, і яка не тільки нічого не знала, але й була свідома, що нічого не знає, стежила радше за обличчям його, аніж за руками.

Відкидаючи одну можливість по одній, Бонер зробив останній аналіз. Тримаючи до світла тонку пляшечку, що була йому за пробірку, він стежив, як повільно осідає сіль у розчині. Він не сказав нічого, але побачив те, що й сподівався. А Джіс-Ук, очі якої були прикуті до його обличчя, так само щось побачила. Вона стрибнула, мов тигриця, на Амоса і гнучким зграбним рухом перегнула його тіло через своє коліно. При світлі лампи блиснув її ніж. Амос захарчав, але заки вона опустила ножа, втрутився Бонер:

— Ти гарна дівчина, Джіс-Ук. Але не треба цього. Хай собі йде.

Вона неохоче послухалася, і Амос важко гепнувся на підлогу. Бонер штовхнув його мокасином.

— Вставайте, Амосе! — звелів він. — Вам доведеться спакуватися і негайно виїхати.

— Що це означає? — люто бурмотів Амос.

— Це означає, що ви хотіли отруїти мене, — провадив Нійл холодним голосом. — Це означає, що ви вбили Бердзола, хоч компанія й думає, ніби він укоротив собі віку. Мене ви труїли стрихніном. Бог знає, чим ви вбили його. Повісити вас я не можу. Вам і так три чисниці до смерті. Але на

Двадцятій Милі занадто мало місця нам обом, отож ви мусите забратися звідси. До місії Святого хреста двісті миль. Ви зможете добутися туди, якщо будете берегти силу. Я дам вам харчу, санки й троє собак. Замикати вас не варто — ви все одно не виберетеся з цієї країни. Я вам дам зайвий шанс. Ви вже стоїте одною ногою в могилі. Дуже добре. Я не скажу ні слова компанії аж до весни. До того часу найкраще вам померти. А тепер гайда!

— Іди спати, — наполягала Джіс-Ук, коли Амос зник у темряві. — Ти ще слабий, Нійле.

— А ти гарна дівчина, Джіс-Ук, — відказав він. — Ось тобі моя рука. Але тобі час іти додому.

— Я не подобаюсь тобі? — спитала вона просто.

Він усміхнувся, поміг їй одягти парку й довів до дверей.

— Аж надто подобаєшся, Джіс-Ук, — сказав він тихо. — Аж надто.

Після цього запинало арктичної ночі ще густіше вкрило землю. Нійл Бонер побачив, що він недооцінював присутності навіть похмурого обличчя ледь живого Амоса, що хотів його вбити. На Двадцятій Милі запанувала цілковита самотність. "На бога, Прентісе, пришліть мені помічника", — написав він агентові компанії у форті Гамільтон, за три сотні миль угору річкою. За шість тижнів посланець-індіянин приніс характерну відповідь: "Чисте пекло. Відморозив обидві ноги. Сам його потребую. Прентіс".

Ще гірше стало, коли більшість тоятів подалася в глиб країни, слідом за табуном оленів. Джіс-Ук теж пішла з ними. Що далі вона була, то здавалася ближчою, і Нійл Бонер уявляв її собі, день крізь день, то в таборі, то на стежці. Не добре бути самотнім. Часто він вибігав із тихої крамниці, простоволосий, знервований, і погрожував кулаком

проблискові дня, що займався на південному обрії. А то ще, холодної ночі, вискакував на мороз і галасував на повні груди, кидаючи виклик тиші, немов вона була жива й могла прийняти той виклик; або кричав на поснулих собак, аж ті починали вити. Одного кудлатого пса він привів до хати, удаючи, що то новий помічник, надісланий Прентісом. Він намагався привчити собаку спати вночі під ковдрами та сидіти за столом і їсти, як їдять люди; але пес, скорше освоєний нащадок вовків, повстав проти цього і, ховаючися по темних закутках, гарчав звідти й, кінець кінцем, укусив йому ногу. Тоді він набив собаку й вигнав надвір.

Потім Нійла Бонера цілком опанувала пристрасть все уособлювати. Всі сили, що його оточували, перетворилися на живі істоти, дихали й жили разом з ним. Він відновив первісний пантеон; спорудив вівтар сонцю й палив на ньому сало та свічковий лій; а на необгородженому дворі, біля комори на високих стовпах, виліпив із снігу чорта й дражнив його, коли ртуть зовсім замерзала. Звісно, все це була гра. Він раз по раз запевняв сам себе, що то гра, не знаючи, що божевілля часом виявляється в такій грі, в таких жартах.

Якось серед зими на Двадцяту Милю завітав отець Шампро, місіонер-єзуїт. Бонер учепився в нього, затяг до хати, обняв і залився слізьми, аж священик і собі заплакав зі щирого співчуття. Тоді Бонер зробився несамовито веселий, приготував чудовий обід і заприсягнувся, що не відпустить гостя. Проте отець Шампро поспішав до Солоної Води у невідкладній справі свого ордена і виїхав уранці другого дня, вислухуючи погрози, що кров Бонерова впаде йому на голову.

І ту погрозу Бонер, певне, й здійснив би, якби тояти не повернулися після довгого полювання до зимового табору. Вони мали багато хутра, і на Двадцятій Милі стало гамірно й почалася жвава торгівля. Джіс-Ук приходила купувати намисто, та червоне сукно, та ще щось, і Бонер почав отямлюватися. Цілий тиждень він змагався з потягом до неї. А потім якось увечері, коли вона підвелась іти, він не витримав. Дівчина не забула, що він відштовхнув її, а в ній теж жили гордощі, які змусили Спайка О'Браєра довести до краю північно-західну мандрівку.

— Я піду, — сказала вона. — На добраніч, Нійле.

Але він наблизився до неї ззаду й сказав:

— Не йди.

А коли вона повернула до нього осяяне раптовою радістю обличчя, він нахиливсь і врочисто, немов виконуючи щось священне, поцілував її в уста. Тояти не знають, що означає поцілунок, але вона збагнула і втішилася.

Коли в Бонерове життя увійшла Джіс-Ук, воно враз посвітлішало. Дівчина була безмежно щаслива, і він теж відчував таке саме щастя. Простота її думок та наївне кокетування дивувало й тішило пересичену цивілізацією людину, яка спустилася до неї з своєї високості. Джіс-Ук була не лише розрадою в самотності Бонеровій — її безпосередність омолоджувала його стомлений розум. Він немовби повернувся після довгих блукань і схилив голову на лоно матері землі. Одне слово, в Джіс-Ук він знайшов молодість світу — молодість, силу й радощі.

І щоб заповнити останню порожнечу в Нійловому житті, і щоб вони не набридли одне одному, на Двадцятій Милі з'явився Сенді Макферсон, найтовариськіша людина з усіх, хто будь-коли висвистував, біжачи за собаками стежкою, або виспівував пісень коло таборового вогнища. Єзуїтський місіонер наспів до його табору за двісті миль угору Юконом саме вчасно, щоб сказати останнє слово над тілом товариша Сенді. А від'їжджаючи, мовив:

— Сину мій, ти тепер лишився сам-самісінький. І Сенді зажурено похилив голову.

— На Двадцятій Милі, — додав місіонер, — теж є самотня людина. Ви потрібні один одному, сину мій.

Отже, Сенді став бажаним гостем у факторії, братом чоловікові та жінці, що там жили. Він навчив Бонера полювати на лосів та вовків, а Бонер за те відшукав зачитану й пошарпану в дорозі книжку й почав знайомити його з Шекспіром, аж поки Сенді став звертатись п'ятистопним ямбом до своїх собак, коли ті не слухались. Довгими вечорами вони грали в крибедж[65], розмовляли та сперечалися про всесвіт, а Джіс-Ук, вмостившись у зручному фотелі, як і годиться господині, латала мокасини та шкарпетки.

Прийшла весна. З півдня вернулося сонце. Земля скинула свою похмуру одіж і зодяглась у веселі шати. Скрізь буяло світло й вабило життя. Запашні дні ставали довші, ночі дедалі коротшали, а тоді й зовсім зникли. Крига скресла, і чмихання пароплавів порушило тишу пустелі. Скрізь метушня, нові люди та свіжі новини. На Двадцяту Милю приїхав помічник, а Сенді Макферсон помандрував з гуртом шукачів золота до річки Коюкук. Нійлові Бонерові прийшли газети, журнали та листи. Джіс-Ук поглядала стурбовано, бо знала, що це його родичі розмовляють з ним здалека.

Звістка, що помер батько, не дуже вразила його. Він одержав зворушливого листа, якого продиктував небіжчик останньої хвилини: батько простив сина. Були тут і офіційні листи від компанії, що ласкаво дозволяла йому здати справи помічникові та виїхати, коли схоче. Було довге офіційне повідомлення довірених, яким сповіщалося про акції, цінні папери, нерухоме майно, ренту та взагалі власність, що припала йому згідно з духівницею батьковою. Прегарним листом, з печаткою й монограмою, любого Нійла благала повернутися засмучена мати.

Нійл Бонер не довго думав, і коли "Юконська красуня" пристала до берега, повертаючись до Верінгового моря, він поїхав, поїхав з прадавньою брехнею на вустах, що скоро повернеться, яка, однак, бриніла в нього молодо й щиро.

— Я повернуся, люба Джіс-Ук, перед першим снігом, — обіцяв він, востаннє цілуючи її коло східців.

І він не тільки обіцяв, але, як більшість чоловіків у такі хвилини, вірив, що й виконає обіцянку. Джону Томпсонові, новому агентові, він звелів відкрити необмежений кредит його дружині Джіс-Ук. Востаннє глянувши з облавка "Юконської красуні", він побачив, як десяток чоловік тягали колоди на побудову найвигіднішого на цілій річці житла — житла Джіс-Ук і, звісно, Нійла Бонера, що мав повернутися з першим снігом. Він справді й щиро думав повернутися. Джіс-Ук була йому люба, а Північ чекало золоте майбутнє. І в те майбутнє він намірявся вкласти батьківські гроші. Його посіли честолюбні мрії. Завдяки чотирирічному досвідові й допомозі та приязні компанії, він вернеться сюди і стане Сесілем Родсом[66] Аляски. Він неодмінно повернеться, з першим же пароплавом, тільки владнає батькові справи, яких він ніколи не знав, та потішить матір, про яку він забув.

Бонерове повернення з Півночі наробило багато галасу. Запалювано вогнища святкові, заколювано первістків ситеньких, блудний син скуштував їх і вподобав. Він не тільки засмаг та змужнів, але став іншою людиною, з новим поглядом на речі, поважною та витриманою. Колишні товариші дивувалися, коли він відмовлявся йти з ними давнім шляхом, а батьків приятель потирав радісно руки: він-бо тепер уславивсь, як майстер навертати на правдиву путь розледащіле юнацтво.

Чотири роки розум Нійлів майже не діставав свіжої поживи. Зате в ньому тривав процес відбору. Його, так би мовити, очищено від усього тривіального та зайвого. В місті він гайнував роки неоглядки, але потім, опинившись у глушині, мав час дати лад хаосові свого досвіду. Колишні його легковажні погляди на ясиття пішли за вітром, а натомість з'явилися глибші та обгрунтованіші. Наново оцінив він і цивілізацію. Зіткнувшися з природою та відчувши дух землі, Бонер зрозумів внутрішнє значення цивілізації, усвідомив також її нікчемність та силу. Його нова філософія була дуже проста. Чесне життя рятує душу. Виконання обов'язку виправдує життя. Кожен мусить жити чесно й виконувати свій обов'язок, аби мати змогу працювати. Бо в праці — порятунок. Працювати, щоб досягти багатшого, змістовнішого життя, означало для нього виконати заповіт природи та волю господню.

З натури він був городянин. Але свіжий подих землі й мужнє розуміння людськості дали йому можливість краще збагнути цивілізацію та полюбити її. День по дневі городяни робилися йому ближчі, а культурний світ здавався величнішим. І день по дневі Аляска відсувалася чимраз далі, реальні обриси втрачаючи. А тоді він зустрів Кіті Шарон — жінку своєї раси, свого ж кола; жінку, яка сперлася на його руку й заволоділа ним так, що він забув і день, і годину, й добу року, коли на Юконі випадає перший сніг.

Джіс-Ук перебралась у свій великий дерев'яний дім, і три золоті літні місяці проминули для неї, мов сон. Тоді прийшла швидкоплинна осінь, вістуючи зиму. Повітря стало ясне й різке, а дні холодні та короткі. Річка текла спроквола, і на тихій течії з'явилася тонка крига. Все, що звикло переселятися, мандрувало на південь, над землею запала тиша. Знялися перші снігові хуртовини, і останній пароплав, поспішаючи на зимівлю, несамовито змагався з шеретом. Крига пішла щодалі більша, замерзали вже цілі плеса, аж поки вода в Юконі прибула врівні з берегами. А тоді все спинилося, річка стала, і відблиски дня загубилися десь у темряві.

Джон Томпсон, новий агент, сміявся, проте Джіс-Ук вірила, що дорогою все може статися. Нійла Бонера могли застукати морози десь між Чілкутом та Сент-Майклом, бо останні мандрівники завжди застрягають серед криги, тоді міняють човен на санки і добираються, куди треба, собаками.

Проте до Двадцятої Милі не примчав жодний запряг. І Джон Томпсон, не зумівши навіть приховати вдоволення, сказав Джіс-Ук, що Бонер ніколи вже не вернеться, та ще й брутально запропонував себе як його заступника. Джіс-Ук зареготалася йому в обличчя й вернулася до свого великого будинку. Але серед зими, коли надії завмирають і життя найважче, Джіс-Ук дізналась, що вона не має вже кредиту в коморі. То була витівка Томпсонова; він, потираючи руки, походжав сюди й туди, поглядав на дім Джіс-Ук і чекав. Але чекав дарма. Вона продала собак гуртові золотошукачів і стала платити готівкою за харч. А коли Томпсон

відмовився давати їй навіть за готівку, індіяни-тояти купували все потрібне і привозили їй додому вночі.

У лютому кригою прийшла перша пошта, і в газеті, що вийшла п'ять місяців тому, Джон Томпсон прочитав у розділі "Світське життя" про шлюб Нійла Бонера з Кіті Шарон. Джіс-Ук відчинила Томпсонові двері, але не впустила його до хати. Вислухавши те, що він хотів їй сказати, вона погірдливо засміялась і не повірила. В березні, сама-самісінька, вона народила хлопчика, і та маленька іскра нового життя вельми її тішила. А через рік, у ту саму пору, Нійл Бонер сидів біля іншого ліжка і теж тішився новим життям, що з'явилося на світ.

Розтав сніг, і на Юконі пішла крига. Сонце мандрувало на північ і потім знов верталося на південь; гроші за собак Джіс-Ук витратила, і їй довелось вернутися до свого племені. Оче-Іш, неабиякий мисливець, запропонував для неї та її дитини полювати звіра й ловити рибу, якщо вона одружиться з ним. Імего, Га-Йо та Вай-Нуч, усі добрі мисливці, теж хотіли взяти її за дружину. Але вона воліла жити сама й здобувати власними руками м'ясо та рибу. Вона шила мокасини, парки й рукавиці, теплі, міцні та й на око принадні, бо прикрашала їх китицями та намистинами, і продавала шукачам золота, яких щороку приходило чимраз більше. І не тільки заробляла на їжу, але й заощаджувала гроші, й одного дня взяла квиток на "Юконську красуню" і поїхала вниз річкою.

У Сент-Майклі вона мила посуд на кухні у факторії. Службовці компанії дивувалися, хто ця вродлива жінка з вродливою дитиною, проте не розпитували її, а сама вона мовчала. Уже Берінгове море мало от-от замерзнути, як Джіс-Ук подалася на південь на якійсь припізненій шхуні мисливців за котиками. Цілу зиму вона кухарювала в родині капітана Маркгейма на Уналясці, а навесні човном з паками віскі подалася далі на південь, у Сітку. Трохи згодом вона опинилася в Метлакатлі, поблизу бухти Святої Марії на самому півдні Пенгендлу. Там вона працювала на консервні під час сезону на лосося. Коли прийшла осінь і сиваші налаштувалися вертатись додому, до П'юджет-Саунду, Джіс-Ук із сином примостилася у великому кедровому човні, де ще були дві родини, і

разом з ними здолала небезпечний шлях понад берегом Аляски та Канади. Врешті протока Хуана де Фука лишилася позаду, і Джіс-Ук повела за руку хлопця брукованим пішоходом містечка Сіетла.

Там, на роздоріжжі, де гуляв вітер, вона зустріла Сенді Макферсона. Він вельми здивувався, а коли почув її розповідь, то й дуже розгнівався. Він розгнівався б ще дужче, якби знав про Кіті Шарон, але Джіс-Ук про неї і пари з уст не зронила, бо сама не вірила в те. Сенді, вирішивши, що її просто підло кинуто, відраджував їхати до Сан-Франціско, де мешкав Нійл Бонер, якщо він був дома. А не зумівши відрадити, потурбувався про все інше: купив їй квитки і провів до вагона. Всміхаючись їй на прощання, він пробурмотів собі в бороду: "Ач, який мерзотник!"

Серед реву й гуркоту вдень і вночі, гойдаючися від світу до світу, то зринаючи до снігових вершин, то спадаючи в квітучі долини, їдучи понад безоднями, перестрибуючи провалля та пронизуючи гори, Джіс-Ук та її хлоп'я, немов стрілою, летіли на південь. Проте її не злякав залізний кінь, не приголомшила могутня цивілізація Бонерового народу. Навпаки, вона ще ясніше збагнула, яке то було диво, що чоловік із цієї, подібної до богів, раси тримав її в своїх обіймах. Не вразив її і галасливий гамір Сан-Франціско, метушня пароплавів, чорний дим із заводських димарів та громовий гуркіт на вулицях. Вона тільки зрозуміла, яке вбоге та нудне було життя на Двадцятій Милі і в тоятському селищі з шкуратяних вігвамів. Вона дивилася на хлоп'я, що вчепилось їй за руку, і дивувалася, що народила його від такої людини.

Заплативши візникові, що злупив з неї вп'ятеро, Джіс-Ук пішла вгору кам'яними сходами до парадних дверей Нійла Бонера. Зизоокий японець, даремно намагаючись розпитати, хто вона, врешті пустив її, а сам зник. Джіс-Ук залишилася в передпокої, який її простій уяві здався вітальнею, де господар виставив усе щонайцінніше, щоб похизуватися та вразити гостей. Стіни й стеля були вдекоровані панелями з червоного дерева. Підлога лискучіша, аніж слизька крига, і Джіс-Ук, боячись послизнутися, лишилася стояти на постеленій шкурі. Проти неї у стіні зяяв величезний коминок. "Скільки треба дров, щоб натопити його!" — подумала індіянка.

До кімнати струменіло світло, ледь пом'якшене барвистими шибками, а в далекому кутку виблискувала біла мармурова статуя.

Та ще більше вразилася Джіс-Ук, коли зизоокий служник повів її до другої кімнати, на яку вона ледве встигла глянути, а потім до третьої. Розкошами своїми вони затьмарювали передпокій. Здавалося, що в цьому великому будинкові безліч таких кімнат. І які всі просторі, які високі! Вперше за цей час вона відчула страх перед цивілізацією білих людей. Нійл, її Нійл, жив у цьому будинкові, дихав його повітрям, спав тут уночі! Все, що вона бачила, було прекрасне й тішило око, але вона відчувала також, що за красою схована мудрість та сила. Та сила виявила себе в красі, і ту силу вона безпомильно вгадувала.

Тоді до кімнати увійшла жінка, велична, з короною кіс на голові, золотих, немов сонце. Хода її була легка й ритмічна, а сукня наче співала; вона пливла назустріч Джіс-Ук, ніби музика над тихою водою. Джіс-Ук сама була переможиця над чоловіками. Варто було згадати очі Іша, Імега, Га-Йо та Вай-Нуча, не кажучи вже про Нійла Бонера, Джона Томпсона й інших білих, що задивлялися на неї і відчували її силу. Але, споглядаючи великі, блакитні очі та біло-рожеву шкіру жінки, що йшла їй назустріч, Джіс-Ук оцінила її з погляду чоловічого; і, як переможиця чоловіків, відчула себе маленькою та незначною супроти цієї осяйної вроди.

— Ви хотіли бачити мого чоловіка? — спитала жінка, і Джіс-Ук вразив її дзвінкий срібний голос, що ніколи не кричав на розлючених собак, не пристосовувався до горлових звуків та не захрип на вітрі й на морозі коло таборового вогню.

— Ні, — повільно відповіла Джіс-Ук, старанно підшукуючи слова, щоб показати своє знання англійської мови. — Я хотіла бачити Нійла Бонера.

— Він мій чоловік, — усміхнулася жінка.

Отже, то була правда! Джон Томпсон не брехав того похмурого лютневого дня, коли вона погірдливо засміялась і зачинила перед ним двері. Як колись вона перегнула Амоса Пентлі через коліно й занесла над ним ножа, так і тепер вона відчула бажання кинутись на цю жінку, шпурнути її додолу, вирвати життя з її розкішного тіла. Думки Джіс-Ук бурхали в голові, але вона нічим того не виявляла. І Кіті Бонер так і не довідалась, як близько вона була від смерті.

Джіс-Ук кивнула головою, мовляв, вона розуміє, і Кіті Бонер додала, що Нійл от-от має надійти. Тоді вони посідали на зручні до смішного стільці, і Кіті спробувала розважити чудну гостю. Джіс-Ук допомагала їй, як уміла.

— Ви знали мого чоловіка на Півночі? — спитала Кіті між іншим.

— Атож. Я йому прати, — відповіла Джіс-Ук, раптово починаючи калічити англійські слова.

— Це ваше хлоп'я? А в мене дівчинка.

Кіті звеліла привести свою дочку, і поки діти на свій лад знайомилися, матері провадили материнську розмову й пили чай. Філіжанки були такі тендітні, що Джіс-Ук боялася роздавити свою поміж пальцями. Це вперше вона побачила такий делікатний, витончений посуд. Подумки вона порівнювала його до жінки, що наливала чай, і мимохіть згадувала гарбузяні миски тоятів та незграбні кухлі на Двадцятій Милі і доточувала до них себе. В такому вигляді постала перед Джіс-Ук проблема, що її вона мала розв'язати. Її переможено. Є інша жінка, гідніша родити та виховувати Нійлові Бонерові дітей. Як його народ вищий над її, так і його жіноцтво вище над неї. Вони переможиці чоловіків, а чоловіки їхні — переможці світу. Вона глянула на рожево-білу, ніжну шкіру Кіті Бонер і пригадала засмагле від сонця своє обличчя. Так само подивилася на свою темну руку та на її білу — одну загрубілу і вкриту мозолями від батога та весла, а другу, що не торкалася роботи, ніжну, наче в

немовляти. А все ж, незважаючи на тендітність та видиму кволість цієї жінки, Джіс-Ук, глянувши в її блакитні очі, побачила силу таку, як у Бонерових очах та в очах інших білих чоловіків.

— Та це ж Джіс-Ук! — сказав, заходячи, Нійл Бонер. Сказав спокійно, навіть радісно. Потім підійшов до неї і стиснув їй обидві руки, але в його очах вона побачила тривогу й зрозуміла.

— Здоров, Нійле! — мовила вона. — Як ся маєш?

— Чудово, чудово, Джіс-Ук, — відповів він весело, проте потай поглядав на Кіті, намагаючись угадати, що між ними було. Але він знав свою дружину дуже добре і знав, що нічого не побачить з обличчя її, навіть коли вона про все вже довідалась.

— Я страшенно радий бачити тебе, — провадив він далі. — Що сталося? Ти знайшла золоту жилу? Коли ти приїхала?

— О-а, я нині прибула, — відповіла вона, і голос її інстинктивно набув горлового відтінку. — Ні, золота немає, Нійле. Знаєш капітана Маркгейма, Уналяска? Я кухарював у нього, довго-довго. Грошей не витрачав. Зібрав чимало. Добре, думай, поїду й подивлюся земля білої людини. Дуже гарна земля білої людини, дуже гарна, — додала вона.

Її кепська англійська вимова здивувала його, вони ж бо з Сенді доклали чимало зусиль, щоб навчити її розмовляти по-англійському, і Джіс-Ук виявилася здібною ученицею. А тепер вона говорила так, як і всі індіяни. Обличчя її було невинне, незворушно невинне, і по ньому нічого не можна було впізнати. Кіті теж спантеличила його своїм спокоєм. Що сталося? Що сказано? І що втямлено без слів?

Поки він змагався з цими питаннями, а Джіс-Ук змагалася з своєю проблемою — ніколи ще він не видавався таким прекрасним і величним! — запала мовчанка.

— Аж дивно, що ви знали мого чоловіка на Алясці! — тихо мовила Кіті.

Знала! Джіс-Ук не витримала й глянула на сина, якого народила йому. Нійл мимохіть подивився й собі до вікна, де гралися двоє дітей, і наче залізний обруч здавив йому чоло. Його син! А він і гадки не мав про це!

Маленька Кіті Бонер, немов фея в легкій сукенці, рум'яна, синьоока, простягла руки й віддула вуста, намагаючись поцілувати хлопця. А він, худий та гнучкий, обпалений сонцем і вітром, у хутряній одежі та пообшиваних китицями муклуках, що трохи зносилися за дорогу, був холодний і незворушний, хоч як вона підохочувала його. Він тримався рівно й напружено, як усі діти дикунів. Чужинець у чужій країні, він не зніяковів і не злякався, а нагадував скорше неосвоєне звірятко, мовчазне, але сторожке. Його чорні очі перебігали від обличчя до обличчя, і знати було, що він спокійний, поки все спокійне, проте ладен стрибнути й битися, кусатися й дряпатись, змагаючись за своє життя, тільки-но відчує перші ознаки небезпеки.

Контраст між дітьми був разючий, але хлопець не викликав жалю. Занадто багато сили перейшло до нього в спадщину від Шпака, Спайка О'Бравна та Бонера. Риси його, ясні, немов різьблені на медалі та майже класичні у своїй суворості, відбивали батькову міць та мужність діда Шпака, прозваного Товстуном, того самого, що його полонили поморяни і що потім від них він утік на Камчатку.

Нійл Бонер змагався з своїми почуттями, тлумив їх, а обличчя його всміхалося радісно, привітно, як завжди, коли зустрічають друзів.

— То твій син, га, Джіс-Ук? — запитав він, а тоді звернувся до Кіті: — Гарне хлоп'я! Я певен, що з нього колись будуть люди.

Кіті кивнула головою.

— Як тебе звати? — спитала вона.

Маленький дикун блимнув на неї очима, намагаючись збагнути, навіщо вона питає.

— Нійл, — спроквола відповів він, вдоволений наслідками свого огляду.

— Індіянин казати, — втрутилася Джіс-Ук, миттю вигадуючи нове слово, — індіянин казати Ні-ел, себто "сухар". Був малий, любив сухар і проси: "ні-ел, ні-ел". Весь час "ні-ел". Тоді я сказав, нехай так і звати. От і звуть Ні-ел.

Наче ніжна музика, бриніла у вухах Нійлових брехня з уст Джіс-Ук. Тепер він збагнув, чому Кіті така спокійна.

— А його батько? — спитала Кіті. — Певне, красивий чоловік?

— О-а, авжеж, — була відповідь. — Його батько красивий, авжеж!

— Ти знав його, Нійле? — запитала Кіті.

— Чи знав я його? Дуже близько, — відповів Нійл, і перед ним постала сумна Двадцята Миля та самотня людина серед тиші, одна-однісінька з думками своїми.

На цьому можна було б і скінчити історію Джіс-Ук, але треба ще розповісти про те, як вона увінчала своє зречення. Коли вона вернулась на Північ і знову оселилася в своєму великому будинку, Джон Томпсон довідався, що компанія має намір обійтися без його послуг. Крім того, новий агент і всі, що далі заступали його, отримували наказ давати безкоштовно жінці на ім'я Джіс-Ук краму та їжі, якої вона забажає і скільки забажає. Крім того, компанія щорічно виплачувала жінці на ім'я Джіс-Ук пенсію з п'яти тисяч доларів.

Коли хлопець підріс, ним заопікувався панотець Шампро, і незабаром Джіс-Ук почала отримувати листи з єзуїтського коледжу в Меріленді. Згодом ті листи приходили з Італії, а ще пізніше з Франції. Кінець кінцем, на Аляску повернувсь якийсь панотець Нійл, чоловік сильний, що зробив багато добра рідній країні, любив свою матір і, зрештою, розширивши поле діяльності, великої здобув ваги в своєму ордені.

Джіс-Ук була ще молода, як вернулася на Північ, і чоловіки задивлялися на неї і сватались. Але вона жила самотньо, і ніхто ніколи не міг про неї сказати поганого слова. Якийсь час вона прожила в милосердних сестер Святого хреста. Там вона навчилася читати й писати, а також дечого про лікування хвороб. Потім вона вернулася до свого великого будинку, збирала до себе молодих дівчат із тоятського селища та вчила їх, як жити на світі. Та школа в будинкові, що його збудував Нійл Бонер для Джіс-Ук, своєї дружини, не була ні протестантська, ні католицька, але місіонери всіх напрямків однаково її схвалювали. Чи взимку, чи влітку, а двері в будинкові Джіс-Ук завжди були відчинені, і стомлені шукачі золота та мандрівники збочують чи то від прудкої річки, чи від замерзлого сліду, щоб відпочити тут та зігрітися біля вогню. А там, на Півдні, в Сполучених Штатах, Кіті Бонер радіє, що її чоловік так цікавиться освітою на Алясці та витрачає на це великі кошти; і хоч вона часто сміється й глузує з нього, але в душі ще більше пишається ним.